

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE 19/2014 rd

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till revidering av 17 kap. i rättegångsbalken och av den lagstiftning om bevisning i de allmänna domstolarna som har samband med den

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 6 maj 2014 regeringens proposition med förslag till revidering av 17 kap. i rättegångsbalken och av den lagstiftning om bevisning i de allmänna domstolarna som har samband med den (RP 46/2014 rd) till lagutskottet för beredning.

Ställningstagande

I enlighet med riksdagens beslut har grundlagsutskottet lämnat utlåtande i ärendet. Utlåtandet (GrUU 39/2014 rd) återges efter betänkandet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Jaakko Rautio, justitieministeriet
- överinspektör Marko Meriniemi, inrikesministeriet
- överinspektör Timo Annala, finansministeriet
- regeringsråd Riitta-Maija Jouttimäki, social- och hälsovårdsministeriet
- referendarieråd, avdelningschef Petri Martikainen, Justitiekanslersämbetet
- referendarieråd Pasi Pölönen, riksdagens justitieombudsmans kansli
- justitieråd Pekka Koponen, högsta domstolen
- förvaltningsråd Eija Siitari, högsta förvaltningsdomstolen

- hovrättslagman Kirsti Uusitalo, Helsingfors hovrätt
- hovrättslagman Allan Ahnger, Åbo hovrätt
- hovrättsråd Helena Hennen, Östra Finlands hovrätt
- assessor Timo Saranpää, Vasa hovrätt
- tingsdomare Mia Sundström, Helsingfors tingsrätt
- tingsdomare Risto Tikka, Vanda tingsrätt
- tingsdomare Mika Illman, Västra Finlands tingsrätt
- statsåklagare Tea Kangasniemi, Riksåklagarämbetet
- ledande häradsåklagare Heikki Pohjalainen, åklagarämbetet i Östra Finland
- polisinspektör Matti Högman, Polisstyrelsen
- kriminalinspektör Markus Välimäki, Central-kriminalpolisen
- tullöverinspektör Juha Vilkkö, Tullen
- ledande specialist, indrivningsfrågor Seija Kareinen och chefsjurist Matti Merisalo, Skatteförvaltningen
- ledande offentligt rättsbiträde Marjo Kurki, Helsingfors rättshjälpsbyrå
- advokat Jarkko Männistö, Finlands Advokatförbund
- ordförande Petteri Snell, Suomen Auktorisoidut Lakimiehet ry
- tingsdomare Petra Spring-Reiman, Finlands Juristförbund ry

- jurist Kati Lehtonen, Finlands Läkarförbund
- häradsåklagare Pia Mäenpää, Suomen Syyttäjähdistys ry
- hovrättsråd, docent Aki Rasilainen, Finlands domareförening rf
- professor Antti Jokela
- professor Tuula Linna
- professor Pekka Viljanen
- professor Mikko Vuorenpää.

Dessutom har skriftligt yttrande lämnats av

- Rovaniemi tingsrätt
- Österbottens tingsrätt
- åklagarämbetet i Helsingfors
- Riksfogdeämbetet
- Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården

- SOSTE Finlands social och hälsa ry
- minoritetsombudsmannen
- Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, kyrkostyrelsen
- Katolska Kyrkan i Finland/Helsingfors biskopsstift
- Finlands näringsliv rf
- Finlands Psykologförbund, rättspsykologiska arbetsgruppen
- professor Dan Frände
- skatteråd Markku Hirvonen.

Dessutom har utskottet mottagit en adress med anknytning till ärendet: "Ensihoidon, pelastuksen ja poliisin edustajille anonymiteetti todistajina".

PROPOSITIONEN

I propositionen föreslås att rättegångsbalken ändras. Enligt propositionen ska de bestämmelser i rättegångsbalken som gäller bevisning i de allmänna domstolarna revideras. Bestämmelserna ska tillämpas vid handläggningen av tvistemål och brottmål i tings- och hovrätterna samt högsta domstolen.

I det kapitel i lagen som gäller bevisning föreslås en bestämmelse om bevisvärderingen och om vilken betydelse ett erkännande och en parts uppträdande har som bevis i samband med denna. Kapitlet ska innehålla allmänna bestämmelser om bevisbördan och beviströskeln i tvistemål och brottmål. I kapitlet bestäms det också om de utredningar som ska läggas fram i frågor som gäller tillämpning av lag. I kapitlet anges det vems uppgift det är att skaffa bevis och på vilka villkor domstolen får avvisa framlagd bevisning.

Bestämmelserna om skyldighet eller rätt att vägra vittna koncentreras till det kapitel som gäller bevisning. I kapitlet bestäms det om den tystnadsplikt i domstolen som hänför sig till statens säkerhet, domstolarna, medlarna och en persons tjänst. Ett rättsligt biträde, en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården och en

präst i ett registrerat religionssamfund ska i allmänhet vara skyldiga att hemlighålla uppgifter som de fått genom sin ställning.

Enligt förslaget har en parts närmaste släktingar samt make eller sambo eller någon som annars har en särskilt nära relation till parten rätt att vägra vittna. Om denna person är målsägande i ett brottmål och ska höras som vittne, kan domstolen besluta att tystnadsrätten ska slopas, om det finns skäl att misstänka att målsäganden inte själv har beslutat om att utöva tystnadsrätten. Detta utgör även ett undantag från rätten för var och en att inte medverka till utredningen av en närståendes skuld. Alla har dock rätt att vägra vittna mot sig själva. Tystnadsrätten gäller även affärs- och yrkeshemligheter samt uppgifter som omfattas av källskydd.

Det föreslås att en videobandad berättelse som en målsägande i ett våldtäkts-, tvingande- eller utnyttjandebrott har avgett vid förundersökningen ska få användas som bevis, om den åtalades rätt till motförhör har garanterats vid förundersökningen. Detsamma gäller målsägande i åldern 15–17 år som är i behov av särskilt skydd.

Det föreskrivs om ett uttryckligt förbud mot att utnyttja bevis som fåtts genom tortyr. Ett bevis som har fåtts på något annat lagstridigt sätt ska inte få utnyttjas, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, det sätt på vilket bevisningen skaffades, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter. Om någon i något annat myndighetsförfarande än ett brottmål har avgett en utsaga eller överlämnat ett föremål som bevis vid hot om straff eller användning av tvångsmedel, får utsagan eller föremålet inte utnyttjas som bevis i ett brottmål, om förfarandena har ett sakligt och tidsmässigt samband med varandra.

I det kapitel som gäller bevisning föreslås det bestämmelser om olika bevismedel såsom förhör av en part, vittnen, sakkunniga, handlingar och syn. Möjligheten att höra en part under sanningsförsäkran slopas.

Det föreslås bli möjligt att vittna anonymt. I detta syfte föreslås det att lagen om rättegång i brottmål ändras. Enligt förslaget ska domstolen kunna bevilja ett vittne anonymitet genom ett särskilt förfarande, om det föreskrivna maxi-

mistrafvet för brottet är fängelse i minst åtta år och förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en närstående till honom eller henne mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa. Anonymiteten kan hävas genom domstolens beslut, om vittnet har gjort sig skyldigt till ett brott när han eller hon avgav sin berättelse.

I det kapitel i rättegångsbalken som gäller bevisning föreslås det bestämmelser om kallelser, om bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen och utom denna, om bevisning till framtida säkerhet, om tvångsmedel, ersättningar och arvoden som hänför sig till bevisningen samt om sökande av ändring i ett avgörande som gäller bevisning.

I propositionen föreslås det också att målsägandens primära åtalsrätt för falsk angivelse slopas, varvid målsäganden har sekundär åtalsrätt i fråga om samtliga brott.

I propositionen ingår dessutom förslag till ändring av 25 andra lagar. Dessa ändringar är huvudsakligen av teknisk natur.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 juli 2015.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

Grundläggande bestämmelser om bevisning

Enligt propositionen ska de bestämmelser i rättegångsbalken (nedan även RB) som gäller bevisning i de allmänna domstolarna samt anknytande bestämmelser revideras. Lagstiftningen om bevisning i de allmänna domstolarna (L 1948/571) kom till på 1940-talet och har där efter ändrats i flera repriser. Såväl den samhällsliga som tekniska och juridiska omvärlden har ändrats i betydande utsträckning efter det. Särskilt de ändringar av förfarandet vid behandlingen av brott- och tvistemål i tings- och hovrätterna som genomfördes på 1990-talet samt den omständigheten att Finland tillträdde Europakonventionen har haft en genomgripande betydelse

för den rättsliga utvecklingen. Utskottet menar att reformprojektet är aktuellt och viktigt.

De föreslagna bestämmelserna ska tillämpas vid handläggningen av tvistemål och brottmål i tings- och hovrätterna samt högsta domstolen. Syftet med propositionen är att revidera rättegångsbalkens 17 kap. och anknytande bestämmelser om bevisning i de allmänna domstolarna som hänför sig till kapitlet så att de bildar en tydlig, konsekvent och ändamålsenlig helhet. Man har försökt ge varje bestämmelse en exakt utformning och förhållandet mellan bestämmelser i olika kapitel och lagar har gjorts så tydligt som möjligt samtidigt som man försökt undvika långa kedjor av hänvisningar (se dock föreslagna 17:15 och 17:22 i RB). Eftersom alla och envar kan bli delaktig i en rättegång har man likaså försökt undvika lösningar som är svåra att förstå eller gestalta. Målet med processbestämmelser-

na bör enligt propositionen vara att rättigheterna och skyldigheterna för alla de som har del i saken uttrycks klart i lagen. Av propositionen framgår strävan att åstadkomma en heltäckande reglering av ett svårt område. Även om förslaget i många avseenden utvidgar innehållet i regleringen är de föreslagna bestämmelserna delvis av allmän natur och kräver prövning i det enskilda fallet. Det här kommer att medföra fler situationer där processledningen måste göra överväganden. Bestämmelserna kommer att gälla huvudförhandlingen i alla tviste- och brottmål och reformens betydelse är därför mycket stor såväl för domstolarna som för andra lagtillämpare. Utskottet understryker därför behovet av utbildning och påpekar att lagstiftningen inte kan träda i kraft med en alltför snäv tidtabell.

Sammantaget anser utskottet propositionen vara behövlig och angelägen. Utskottet tillstyrker lagförslaget, men med följande kommentarer och ändringsförslag.

Utnyttjande av en förundersökningsberättelse som bevis

I 17 kap. 24 § i det första lagförslaget nämns de situationer då en skriftlig berättelse (1 mom.), en utsaga i ett förundersökningsprotokoll (2 mom.) eller ett förhör som vid förundersökningen har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning (3 mom.) kan utnyttjas som bevis i en rättegång. När en skriftlig utsaga eller en bild- och ljudupptagning används som bevis utan att den som vittnar hörs i domstolen begränsas rätten att höra vittnet eller någon annan person.

Möjligheten att utnyttja berättelser som lämnats vid förundersökningen på det sätt som föreslås i propositionen, utan att den som hörs uppträder i domstolen, innebär en ytterligare begränsning av rätten att höra vittnen. En nyhet när det gäller brottmål är regleringen i RB 17: 3 om att det i fråga om en målsägande (2 punkten) i åldern 15—17 år som behöver särskilt skydd och en målsägande i ett sexualbrott (3 punkten) kan göras undantag från kravet på direkt bevisning i domstol, under förutsättning att den åtala-

de eller dennes ombud har getts behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde. Det sist nämnda kravet är avsett att genomföras med en ändring av 9 kap. 4 § i förundersökningslagen (805/2011), som ingår som lagförslag 5 i propositionen.

Enligt grundlagsutskottets utlåtande om propositionen (GrUU 39/2014 rd) måste man i princip förhålla sig synnerligen restriktiv till en reglering som begränsar rätten till förhör under huvudförhandlingarna. Trots det anser grundlagsutskottet att det med hänvisning till det som anförs i propositionen är godtagbart att särbehandla offer för sexualbrott också när målsäganden vid förhörstillfället har uppnått myndighetsåldern. Grundlagsutskottet föreslår dock vissa begränsningar som avviker från propositionen. Utskottet noterar att en tillförlitlighetsbedömning av målsägandens berättelse är särskilt relevant när det rör sig om sexualbrott och att förutsättningarna för att göra den bedömningen inte får försämrats utan effektiva kompenseringar rättstrygghetsgarantier. Grundlagsutskottet anser att den föreslagna 3 punkten måste ändras så att den bättre motsvarar kravet i 21 § i grundlagen på en rättvis rättegång och Europadomstolens praxis. Ändringen kan exempelvis göras så att lagrummet gäller målsägande i de nämnda sexualbrotten som på grund av försämrat hälsotillstånd eller av annat vägande skäl inte kan höras under rättegången.

Lagutskottet menar att det som sägs om skydd för målsäganden är viktigt och att i synnerhet sexualbrottmål innehåller sådana element som i ännu högre grad motiverar att målsäganden skyddas. Det här är särskilt viktigt om målsäganden är underårig. Utskottet anser således att punkterna 1 och 2 i RP 17:24.3 är motiverade. Däremot anser utskottet att personligt hörande av en myndig målsägande i domstol i ett mål som gäller sexualbrott (föreslagna 3 punkten) inte ska ersättas med en upptagning från förundersökningen om inte hörande i domstol skulle vara exceptionellt betungande i psykiskt hänseende. Det är inte acceptabelt att nöja sig med en upptagning enbart av det skälet att målsäganden inte vill komma till rättegången för att höras.

Det är mycket vanligt att behovet av tillägsfrågor till målsäganden klarnar först i ett senare skede beroende på vad svaranden berättar under huvudförhandlingen och utifrån preciserade grunder för bestridandet. Man kan också fråga om målsäganden själv alltid har förutsättningar att bedöma betydelsen av att neka till att uppträda i rätten, eftersom hen inte nödvändigtvis ännu har fått juridisk hjälp. När det gäller sexualbrott är parternas berättelser i allmänhet en mycket central del av bevisningen. Om målsägandens vägran att bli hörd personligen ledde till att allt fler åtal förkastas med den påföljden att antalet besvärssärenden ökar, skulle reformen inte förbättra målsägandens ställning.

Utskottet föreslår därför att 3 punkten ändras så att den enbart gäller underåriga offer för sexualbrott. Utskottet föreslår dessutom att paragrafen kompletteras med en ny 4 punkt. Enligt den nya punkten kan förundersökningsupptagningar utnyttjas då sexualbrott riktade mot myndiga behandlas, men bara om hörande under rättegången skulle äventyra målsägandens hälsa eller orsaka annan motsvarande betydande skada. Utskottet framhåller att målsägandeskyddet inte utgör något hinder i detta avseende, eftersom lagen tillåter t.ex. att en målsägande hörs utan att svaranden är närvarande.

Utskottet anser inte det motiverat att använda förundersökningsupptagningar vid behandling av andra brott än de som föreslagits.

Förbud mot att utnyttja bevis samt skydd mot självinkriminering (RB 17:25.2)

I 17 kap. 25 § i lagförslag 1 ingår bestämmelser om förbud mot att utnyttja vissa bevis. I föreslagna 1 mom. ingår ett allmänt och ovillkorligt förbud mot att utnyttja bevis som fått genom tortyr och i 2 mom. ingår en bestämmelse om förbud mot att utnyttja bevis som har skaffats i strid med självinkrimineringsskyddet. I paragrafens 3 mom. finns ett förslag till en allmän bestämmelse om förbud mot att utnyttja bevis som har fått på ett lagstridigt sätt.

Enligt utskottets uppfattning är förslaget gällande nyttjandeförbud, vid sidan av de föreslag-

na bestämmelserna om anonym bevisning, den principiellt viktigaste delen av reformen. Utnyttjandeförbudet aktualiserar mångskiftande rättsliga frågekomplex som är ytterst svåra att reglera genom enstaka lagrum.

Skyddet mot självinkriminering handlar fundamentalt om rätten att i brottmål vägra vittna mot sig själv samt rätten att låta bli att medverka till att ens egen skuld bekräftas. Skyddet ingår i garantierna för en rättvis rättegång på det sätt som avses i 21 § i grundlagen (731/1999, jfr. GrUU 39/2014 rd). Europadomstolen har i sin praxis ansett att självinkrimineringsskyddet hänför sig till kärnområdet för en rättvis rättegång enligt artikel 6.1 i Europakonventionen (t.ex. i fallet *Saunders v. Förenade konungariket*. 17.12.1996).

Självinkrimineringsskyddet föreslås bli definierat i 17 kap. 18 § i lagförslag 1 såsom rätt att vägra vittna, som enligt 17 § även omfattar närstående. I vår gällande lagstiftning finns det två specialbestämmelser som uttryckligen gäller självinkrimineringsskyddet, nämligen 3 kap. 73 § 1 mom. i utskökningsbalken och 4 kap. 5 a § i konkurslagen (86/2013). Den bestämmelse som föreslås nu gäller situationer som inte direkt kan hänföras till tillämpningsområdet för de nämnda lagarna.

Lagutskottet framhåller att de föreslagna bestämmelserna inte kan tillämpas t.ex. i ett sedvanligt beskattningsförfarande. Den föreslagna generella bestämmelsen gäller endast bevisning i de allmänna domstolarna. Utskottet framhåller vidare att skyddet mot bakgrunden av Europadomstolens praxis inte hindrar eller begränsar sådan lagfästa administrativa övervakningsåtgärder där en person förväntas lämna uppgifter eller utredningar för exempelvis beskattning, övervakning av näringsverksamhet eller miljöskydd. Utan att kränka principen om en rättvis rättegång kan denna typ av anmälningsskyldighet förstärkas med hot om straff eller motsvarande påföljd, vite eller någon annan tvångsåtgärd. Självinkrimineringsskyddet kan inte heller anses bli åsidosatt för att någon blir tvungen att tåla exempelvis en husundersökning eller ett beslag, utandningsprov eller blod-, urin- eller röstprov

eller vävnadsprov för ett DNA-test (se GrUU 39/2014 rd, RP, s. 89/II och fallet Jalloh v. Tyskland, stora kammaren 11.7.2006, punkt 102).

Lagutskottet anser att den föreslagna regleringen är motiverad, men konstaterar samtidigt att utredning till utskottet har visat att det inte är lätt att gestalta bestämmelserna om självinkrimineringskyddet. Det är svårt att skapa i alla sammanhang klara och lättbegripliga bestämmelser om komplicerade helheter. Sakkunnigutfrågningen har visat att bestämmelsen är förenad med en hel del risker för feltolkningar som utskottet anser det motiverat att gå närmare in på i detaljmotiven.

Förbud mot att utnyttja bevis samt bevis som har fått på ett lagstridigt sätt (RB 17:25.3)

Gällande lagstiftning saknar allmänna bestämmelser om förbud mot att utnyttja vissa bevis. Det finns därför inte några regler för när det bevis som skaffats på ett lagstridigt sätt får utnyttjas respektive när det är förbjudet. I propositionen föreslås att domstolen inte heller får utnyttja bevis som har fått på ett lagstridigt sätt, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter (RB 17:25.3).

I jämförelse med gällande lag kan det föreslagna förbudet betraktas som ett undantag från den vedertagna principen om fri bevisprövning. Enligt nuvarande praxis (och den föreslagna bestämmelsen) leder den omständigheten att ett bevis eller innehållet i ett bevis har skaffats på ett lagstridigt eller annars felaktigt sätt inte automatiskt till att beviset inte skulle kunna utnyttjas i en rättegång. Det är tvärtom så att ett sådant bevis får utnyttjas i en rättegång om inte vägande skäl talar för ett utnyttjandeförbud.

Europadomstolen har ansett att utnyttjande av bevismaterial som har skaffats på ett lagstridigt sätt inte strider mot artikel 6 i Europakonventionen om förfarandet sammantaget uppfyller kraven på en rättvis rättegång (se t.ex. Schenk v.

Schweiz, 12.7.1988, Mantovanelli v. Frankrike, 18.3.1997, Khan v. Förenade konungariket, 12.5.2000, P.G. och J.H. v. Förenade konungariket, 25.9.2001, Allan v. Förenade konungariket, 5.11.2002 och Gäfgen v. Tyskland, 1.6.2010). Om ett bevis har skaffats på ett sätt som innefattar en allvarlig rättskränkning kan det från fall till fall beslutas att bevisningen inte får utnyttjas. Det blir då aktuellt att bedöma hur allvarlig rättskränkningen är i förhållande till intresset att utreda brottet (se HD 2011:91).

Utskottet har hört mycket motstridiga yttranden om de föreslagna bestämmelserna, för vissa sakkunniga har ansett att förbudet absolut behövs, andra att förbudet borde vara bredare medan vissa sakkunniga ser en betydande fara med tanke på förverkligandet av straffansvaret.

Inledningsvis konstaterar lagutskottet att bedömningen av det ändamålsenliga i regleringen — och tillämpningen i det enskilda fallet — måste ske mot bakgrunden av om utnyttjande av ett lagstridigt skaffat bevis skulle kränka 21 § i grundlagen eller artikel 6 i Europakonventionen om rättvis rättegång. Om ett bevis har skaffats på det sätt som avses här kan det försvaga dess bevisvärde. Domstolen ska beakta detta i bevisprövningen, men frågan om lagstridighetens betydelse för trovärdigheten och tillförlitligheten av ett bevis är också ett element i den prövning som ska ge svar på frågan om beviset alls får utnyttjas.

Enligt utredning till utskottet blir frågan om ett bevis ska beläggas med utnyttjandeförbud regelbundet aktuell i rättspraxis. Under de senaste fem åren har frågan tagits upp i fyra HD-prejudikat (HD 2009:88, HD 2011:91, HD 2012:45 och HD 2013:25). Utskottet påpekar att dessa avgöranden endast täcker in en liten del av det potentiella tillämpningsområdet som det nu aktuella förslaget omfattar. Fallet HD 2009:88 gällde källskydd och fallet HD 2011:91 en läkares tystnadsplikt och ett eventuellt utnyttjandeförbud i anslutning till brytande av sekretessen. I fallen HD 2012:45 och HD 2013:25 var det huvudsakligen fråga om huruvida den misstänktes rätt till biträde eller andra rättigheter som tillkommer svarande vid förundersökning hade kränkts på

ett sådant sätt att förundersökningsberättelsen inte kunde användas som bevis mot svaranden. Det var också fråga om ett utnyttjandeförbud i anslutning till självinkrimineringskyddet.

I samband med en färsk artikel i tidskriften *Defensor Legis* ("Epäillyn oikeudet ja hyödyntämiskielto hovioikeuksissa", 2014) har man för en period av ett och ett halvt år undersökt fyra hovrätters ärendehanteringsregister för att se i vilka fall det hade yrkats på utnyttjandeförbud på grunder som hänförde sig till rätten att anlita rättsbiträde eller kränkning av självinkrimineringskyddet. Inalles 22 fall hittades. Med åberopande av detta har det anförts att såväl praktiska som principiella synpunkter talar för att lagstiftaren bör ta ställning till frågan om utnyttjandeförbud. Utskottet konstaterar att de avgöranden som undersökningen lyfte fram främst involverade kombinationer av självinkrimineringskydd (föreslagna 2 mom.) och lagstridigt skaffade bevis (föreslagna 3 mom.). När det gällde utnyttjandeförbud handlade det om påstådda brister i förundersökningen medan den föreslagna regleringen av utnyttjande av lagstridigt skaffade bevis har ett allmänt tillämpningsområde.

Numera prövar domstolarna invändningar som gäller utnyttjandeförbud med samma utgångspunkt som när det gäller den fria bevisprövningen. Traditionen för fri bevisprövning är lång och fördelarna i strävan att få fram den materiella sanningen uppenbara. Enligt lagutskottets uppfattning och på basis av rättspraxis och den juridiska litteraturen har frågan om att tillåta utnyttjande av lagstridigt skaffade bevis i allmänhet anknytning till hur den misstänkte har bemötts under förundersökningen. I andra situationer ska lagstridigt skaffade bevis bara i synnerligen exceptionella fall beläggas med utnyttjandeförbud.

Lagutskottet anser att det bör framgå klarare av den föreslagna bestämmelsen att fri bevisprövning prioriteras och i synnerhet att utnyttjandeförbud ska betraktas som exceptionellt. När domstolen tar ställning till om ett lagstridigt skaffat bevis ska beläggas med utnyttjandeförbud ska den alltid göra en övergripande bedömning: Å ena sidan ska det läggas vikt vid

intresset att utreda och å andra sidan vid hur allvarlig kränkning av de grundläggande rättigheterna eller eventuella andra rättigheter det är fråga om. Dessutom ska rättstryggheten i allmänhet vägas in. Rättsordningen ska bara i mycket exceptionella fall förbjuda användning av bevis på grund av fel som begåtts när de skaffades. Utskottet finner det klart att t.ex. formfel eller motsvarande fel eller brister inte kan leda till utnyttjandeförbud. Avsikten med utnyttjandeförbudet är inte att komma åt fel eller brister i myndighetsverksamheten genom en disciplinär åtgärd. För det ändamålet finns det straffrättsliga medel och andra medel som hänför sig till tjänsteansvaret.

Utskottet anser att en förutsägbar och konsekvent rättspraxis kräver att lagstiftningen tar ställning till frågan om utnyttjandeförbud. För den nationella lagtillämparen är den inhemska lagen den viktigaste och närmaste rättskällan. Om frågan enbart är beroende av Europakonventionen och Europadomstolens praxis kan det uppstå oklarheter och merarbete för de olika aktörerna. Utskottet föreslår emellertid väsentliga ändringar i regeringens förslag så att förbud mot att utnyttja lagstridigt skaffade bevis får förekomma endast i mycket exceptionella situationer.

Utskottet påpekar likaså att förslagen till bestämmelserna om vägran att vittna, tystnadsrätt och förbud mot att utnyttja bevis (RB 17:9—21, 24) intar en exceptionell position. I dessa situationer ska domstolen på tjänstens vägnar lämna bevis utanför rättegångsmaterialet. Av detta följer att domstolen t.ex. ska förbjuda vittnen med sekretessplikt att vittna. Domstolen ska också godta att en person för vilken föreskrivits sekretessplikt enligt RN 17 kap. vägrar vittna. Utgångspunkten är att bevis som lagts fram i strid med förbudet att vittne inte får utnyttjas i rättegången. Det finns ingen uttrycklig bestämmelse om detta men förbudet följer av sakens natur (RP s. 93). Utskottet påpekar emellertid att möjligheterna att utnyttja bevisning som fåtts genom kränkning av tystnadsrätten eller förbudet att vittna eller utnyttja bevis i vissa undantagsfall bör avgöras utifrån det aktuella momentet.

Hörande av sakkunniga (RB 17:8, 34—37 och 66 §)

Enligt propositionen ska parterna inhämta den bevisning som behövs i målet. Domstolen kan även på tjänstens vägnar inhämta sakkunnigutlåtanden, oberoende av målets art.

Under utfrågningen av sakkunniga i utskottet har det kommit fram att lagstiftningen i högre grad borde utvecklas i den riktningen att det är domstolen som bestämmer om de sakkunniga. Resultatet skulle vara billigare och smidigare rättegångar. Detta skulle även främja jämlikheten mellan parterna, eftersom deras ekonomiska resurser inte skulle ha något betydelse för bevisningen. Regeringen presenterar i propositionen mångordigt skälen till att den nuvarande regleringen inte fungerar som det ursprungligen var tänkt och varför man föreslår ändringar (RP s. 33—35). Utskottet framhåller att domstolen alltid har en möjlighet att själv inhämta ett sakkunnigutlåtande om parterna inte trots ett uppenbart behov själva erbjuder ett sådant eller om den sakkunnigbevisning en part tillhandahåller inte håller måttet enligt domstolens uppfattning.

Enligt gällande lag är det parternas sak att skaffa fram bevisning. Lagstiftningen har också av tradition utgått från att parterna ska få lägga fram den bevisning de önskar. Av dessa principer följer att det inte är möjligt att ge domstolarna ensamrätt att svara för hörandet av sakkunniga och att domstolarna endast ska ha en kompletterande roll. Om endast domstolen kunde kalla in sakkunniga skulle parterna i fortsättningen ge sina sakkunniga status av vittne. Dessutom finns det fall där hörande av endast en sakkunnig skulle kunna leda till att någon part favoriseras på bekostnad av en annan, om saken inte kan belysas uttömmande av bara en sakkunnig. Å andra sidan är det så att domstolen kan avvisa bevisning endast av lagfästa skäl (RB 17:8, gällande RB 17:7). Tröskeln för ett sådant förfarande är hög, och bör så vara, eftersom det ofta är svårt för domstolen att på förhand avgöra om en viss bevisning är onödig eller om det finns något annat godtagbart skäl för avvisandet.

Kravet på jämlikt bemötande ska i detta sammanhang tolkas så att alla parter måste ha lika

rätt att lägga fram den bevisning de vill, vilket kräver att parterna i lagstiftnings- och tillämpningshänseende ska likabehandlas. Med avseende på enskilda fall kan det påpekas att de som har ett sämre ekonomiskt läge har tillgång till ett rättshjälppssystem där man med statens medel bestrider kostnaderna för bevisning, vilket också inkluderar hörande av sakkunniga. Propositionen förbättrar möjligheterna för rättshjälpsklienter att höra sakkunniga, eftersom dessa har rätt till ersättning av statens medel för sitt arbete. Enligt gällande lag finns denna rätt inte.

Utskottet noterar också att behörighets- och jävskraven i fråga om sakkunniga i fortsättningen inte bara gäller sakkunniga som domstolen kallat utan även sakkunniga som kallats av parterna.

Anonym bevisning

Regeringen föreslår bestämmelser som skulle möjliggöra anonym bevisning. Enligt 5 kap. 11 a § i lagförslag 2 kan domstolen i ett särskilt förfarande bevilja ett vittne anonymitet, om det är fråga om ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst åtta år eller ett brott som gäller människohandel eller grovt koppleri, och förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en närstående person mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa.

Grundlagsutskottet säger i sitt utlåtande (GrUU 39/2014 rd) att avstegen från kraven på en rättvis rättegång till följd av den anonyma bevisningen är relativt obetydliga. Grundlagsutskottet anser det finns godtagbara grunder för avvikelser från bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna och att tillämpningsområdet för anonym bevisning har avgränsats tillräckligt exakt i lagförslaget samt att syftet med bestämmelsen är godtagbar. De begränsningar i fråga om anonym bevisning som framgår av propositionen är emellertid nödvändiga, anser grundlagsutskottet.

Anonym bevisning ska föregås av en slags förprocess enligt 5 kap. i lagförslag 2, där man tar ställning till om det finns förutsättningar för att bevilja ett vittne anonymitet. Andra än åkla-

garen och en misstänkt eller svarande som har yrkat på anonym bevisning eller det offentliga ombudet har inte rätt att närvara vid handläggningen av ärendet eller när beslutet avkunnas. Den person som det yrkas att ska höras anonymt kan dock höras (5 kap. 11 § 2 mom. i lagförslag 2).

Lagutskottet ställer sig bakom förslaget att införa ett förfarande med anonym bevisning. I vissa situationer förbättrar detta vittnesskyddet. Å andra sidan innebär det en avvikelse från vissa rättegångsprinciper och ska därför användas bara i exceptionella fall. Detta har beaktats när tillämpningsområdet för förfarandet har definierats. Det är rationellt att avgöra frågan om anonymitet redan innan rättegången inleds och att vidta de tekniska och motsvarande åtgärder som nämns i propositionen genom vilka förhöret med ett anonymt vittne kan genomföras på ett sätt som tryggar anonymiteten. Utifrån utredning anser utskottet att det är motiverat med den föreslagna, relativt detaljerade regleringen. Lagutskottet omfattar grundlagsutskottets syn på det nödvändigheten av att avgränsa möjligheterna till anonym bevisning, eftersom det är fråga om ett synnerligen ovanligt förfarande som kan tillämpas endast i mycket specifika situationer. Största försiktighet bör iakttagas vid tillämpningen eftersom det annars föreligger en risk för kränkning av bestämmelserna i 21 § i grundlagen om en rättvis rättegång.

Enligt 5 kap. 11 b § 3 mom. i lagförslag 2 får den domare som har beslutat om anonym bevisning inte handlägga det brottmål i vilket det anonyma vittnet i fråga ska höras. Av sekretessbestämmelserna följer att den domare som avses ovan inte får avslöja det anonyma vittnets identitet för domaren i huvudsaken.

Information om vittnets identitet och vittnets koppling till målet är ett relevant element vid bedömningen av vittnets trovärdighet och utan den informationen måste trovärdigheten bedömas utan en fast grund. För att vittnets anonymitet ska bevaras måste förhöret av den oöndgängliga begränsas, och därmed decimeras de verk samma möjligheterna att pröva vittnets tillförlitlighet. Om domaren känner till vittnets identitet

minskas skadan för försvaret av att anonym bevisning tillåts i målet. Om domaren känner till vittnets identitet, har domaren bättre möjligheter att övervaka att vittnet håller sig till sanningen och att bedöma vittnets tillförlitlighet när bevisningen tas upp.

Grundlagsutskottet anser i sitt utlåtande att propositionen är problematiskt med hänsyn till 21 § i grundlagen till den del det gäller hemlighållande av ett anonymt vittnes identitet också för den domstol som behandlar målet. Lagutskottet måste ändra lagförslaget på denna punkt, menar grundlagsutskottet. Detta är en förutsättning för att lagförslag 2 ska kunna behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Ändringen kan exempelvis göras så att 5 kap. 11 b § 3 mom. i lagförslag 2 ändras så att den domare som beslutat om anonym bevisning i regel ska vara ordförande när huvudsaken behandlas.

Lagutskottet föreslår de ändringar som grundlagsutskottet har lagt fram. Lagutskottet har också vissa andra detaljerade anmärkningar i fråga om bestämmelserna om anonym bevisning.

Den praktiska tillämpningen kommer i sinom tid att utvisa om systemet fungerar eller ej. När man har fått tillräckliga erfarenheter av det nya förfarandet och om det visar sig fungera, anser utskottet att det finns skäl att överväga om anonym bevisning också kunde användas vid handläggning av grova brott som inte uppfyller kravet på maximistraff på åtta år men där en kvalificeringsgrund är att gärningen har utförts i samband med verksamhet som bedrivs av en organiserad kriminell sammanslutning.

Detaljmotivering

1. Lag om ändring av rättegångsbalken

17 kap. Om bevisning

2 och 3 §. Enligt propositionen krävs det för att en omständighet ska kunna läggas till grund för domen att parten har lagt fram trovärdiga bevis för den (RB 17:2,2).. För en fällande dom i ett brottmål krävs det att det inte finns något rimligt tveak om att svaranden är skyldig.

Enligt huvudregeln i 2 § 2 mom. i förslaget ställs i tvistemål krav på " trovärdiga bevis", vilket i motiveringen beskrivs med uttrycket "någon slags rimlig bevisövertikt". Enligt förslaget till 4 mom. kan avvikelser dock ske om så följer av lag eller av ärendets natur. Uttrycket ärendets natur avser vissa typer av ärenden och i exempelvis ersättningsärenden kan i domstolspraxis en lägre bevisröskel tillämpas.

I den juridiska litteraturen har man utvecklat olika slags bevisprövningsteorier. Mallar av denna typ gör det i allmänhet lättare att strukturera och illustrera beslutsfattandet. I lagstiftningen har man emellertid inte velat preferera en mall framför andra utan i stället försökt illustrera bevisröskelns höjd. I det här avseendet kan man särskilja två faser. För det första ska domaren ta ställning till det framlagda bevisets bevisvärde, dvs. beviskraft (bevisprövning). Domaren ska pröva hur starkt ett bevis stödjer att det som ska bevisas är sant eller har inträffat. För det andra ska domaren pröva om bevisen tillräckligt starkt stödjer det som ska bevisas så att bevisröskeln överskrids, varvid detta läggs till grund för domen (beslut om bevisningen är tillräcklig). Domaren jämför då bevisningens beviskraft med bevisröskeln. I praktiken sammanmälter dessa faser till en helhet.

I den föreslagna lagen har man försökt illustrera bevisröskeln med en benämning som samtidigt belyser hur hög bevisröskeln ska vara i olika kategorier av ärenden. Under lagberedningen funderade man även på andra formuleringar än de nu föreslagna. I tvistemål föreslogs bland annat "tillräcklig bevisning", "sannolika skäl", "övertygande bevisning" och "tillförlitlig bevisning". Alla dessa formuleringar är förknippade med varierande problem, menar lagutskottet. Utskottet håller med om det som sägs i propositionsmotiven (s. 46/II), dvs. att avsikten inte är att ändra den styrka som krävs av bevisningen jämfört med i dag.

Högsta domstolen har sedan 2002 i brottmål gått in för uttrycket "rimlig misstanke". Eftersom avsikten är att i lagstiftningen ta in den beskrivning av bevisröskeln som redan tillämpats i rättspraxis, är det enligt lagutskottet motiverat

att använda den formulering som den högsta rättsinstansen redan har använt, i synnerhet som inget särskilt talar mot detta. Den föreslagna beskrivningen av bevisröskeln i 3 § 2 mom., "rimligt tvivel", motsvarar det uttryck som används i många andra länder.

4 §. Enligt föreslagna 1 mom. ska domstolen tillämpa lagen på tjänstens vägnar. En part får ge domstolen en skriftlig utredning om hur lagen ska tillämpas. Den som gjort utredningen eller någon annan person kan höras personligen i domstolen, om domstolen anser att det behövs.

I propositionen sägs det att även om det är fråga om rättsvetenskapliga sakkunnigutlåtanden är den som ger utredningen inte en sakkunnig eller ett vittne eller ett annat bevismedel som nämns i kapitlet. Uttrycket "hur lagen ska tillämpas" ger vid handen att man i regel i rättsvetenskapliga sakkunnigutlåtanden inte enbart på ett abstrakt plan ger rekommendationer om hur en lag ska tillämpas. I utlåtandena tas också ställning till hur lagen borde tillämpas på de fakta som åberopats i målet eller som kommit fram på något annat sätt.

5 §. Enligt föreslagna 1 mom. krävs det inte bevis för en omständighet som är allmänt känd. Enligt gällande lag krävs det inte heller bevis för en omständighet som rätten på tjänstens vägnar har kännedom om (domstolsnotoritet). Det föreslås inte längre några bestämmelser om domstolsnotoritet.

Syftet med bestämmelsen är att förenkla förfarandet så att bevisning inte behöver läggas fram om sådant som är helt klart för samtliga rättegångsparter. Det allmänna begreppet notoritet ska inte tolkas för snävt t.ex. så att mer eller mindre alla människor måste känna till en omständighet. Syftet med en bestämmelse och parternas bakgrund ska tillmätas betydelse vid tolkningen. Å andra sidan kan notoriteten ligga på en annan nivå i vissa ärendekategorier, exempelvis i militära rättegångar.

Utskottet påpekar också att bestämmelsen inte gäller lagtillämpning, t.ex. om en drog är

sådan synnerligen farlig narkotika som avses i 50 kap. i strafflagen (39/1889, nedan även SL).

11 §. I 1 mom. föreskrivs det att ingen får vittna om innehållet i domstolens beslutsöverläggning. Lagutskottet menar att överläggningssekretessen är viktig för att säkerställa oavhängighet i domstolarnas verksamhet. Förbudet bidrar också till en nivåhöjning i domstolarnas avgörandeverksamhet (se även LaUU 14/1998 rd, s. 4/II).

Utskottet föreslår inga ändringar i bestämmelsen men understyrker att förbudet uttryckligen gäller överläggningarnas innehåll, dvs. muntliga eller skriftliga uppgifter som är av betydelse för avgörandet. Förbudet är således avgränsat och gäller inte överläggningarna som en helhet betraktad eller andra uppgifter om överläggningarna.

12 §. I den föreslagna paragrafen finns bestämmelser om tjänstemäns och därmed jämförbara personers skyldighet att inte vittna. Avsikten är inte att utvidga tillämpningsområdet för förbudet att vittna utan att förtydliga definitionen av vilka tjänstehemligheter som omfattas av förbudet och att åstadkomma en mer enhetlig och förutsägbar lagtillämpning. Det är närmast fråga om att avgränsa området för vad som avses med tjänstehemlighet, för i gällande RB 17 kap. har som tjänstehemlighet alltid betraktat all information som sekretessbelagts i offentlighetslagen eller på annat ställe i lag. Rättsläget kan emellertid inte anses klart. Förbudet att vittna om tjänstehemligheter är för närvarande absolut, men enligt förslaget står förbudet tillbaka om den till vars förmån förbudet har föreskrivits samtycker till vittnesmålet.

Utskottet föreslår ett flertal ändringar i paragrafen för att harmonisera den med innehållet i redan godkända propositioner (RP 65/2014 rd och RP 71/2014 rd).

Inga ändringar föreslås i 1 mom. Utskottet påpekar emellertid att det föreslagna absoluta förbudet att vittna som gäller tjänstemän — närmast på grund av innehållet i 11 § 2 mom. i lagen om offentlighet i myndigheternas verksam-

het (621/1999) — inte är absolut. I propositionsmotiven (s. 63—64) framhålls vikten av att från fall till fall i domstolen avväga sekretessplikten mot förbudet för tjänstemän att vittna. Utskottet understryker att domstolen, när den överväger saken, måste beakta ärendets natur så att intresset att avvika från vittnesförbudet är större om det är fråga om ett allvarligt brott.

Utskottet föreslår ett nytt 2 mom. i paragrafen. Enligt momentet är det inte tillåtet att vittna om sådan information som en part inte har rätt att få med stöd av 4 kap. 15 § förundersökningslagen, 10 kap. 62 § tvångsmedelslagen (806/2011) eller 5 kap. 60 § polislagen, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till vittnesmålet.

Förundersökningslagens 4 kap. 15 § har ändrats genom lag 818/2014, som trädde i kraft den 1 december 2014 (se RP 71/2014 rd och LaUB 7/2014 rd). Paragrafen är en specialbestämmelse i förhållande till offentlighetslagen, och i dess 2—4 § föreskrivs om grunderna för att begränsa en parts rätt till information om förundersökningsmaterial. I 10 kap. 60 och 62 § i tvångsmedelslagen och i 5 kap. 58 och 60 § i polislagen, till vilka det hänvisas i tvångsmedelslagen 4 kap. 15 § 5 mom., finns ytterligare bestämmelser om begränsningar av partsoffentligheten i bestämmelserna om hemliga tvångsmedel och hemliga metoder för inhämtande av information.

I överensstämmelse med 1 mom. anser lagutskottet att förbudet att vittna också ska gälla sådan information som parterna inte enligt de nämnda bestämmelser i förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen har rätt att få. Eftersom sekretessen enligt dessa bestämmelser också kan grunda sig på ett synnerligen viktigt privat intresse, träder vittnesförbudet tillbaka först på det sätt som avses i 1 mom., det vill säga när den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till vittnesmålet.

I propositionens förslag till 2 mom. sägs att en anställd inom åklagarväsendet eller en brottsbekämpningsmyndighet är skyldig eller har rätt att vägra vittna bland annat om polisens tekniska eller taktiska metoder eller om identiteten hos en person som har lämnat information konfidenti-

ellt. Information som ska hållas hemlig för parterna med stöd av de nämnda bestämmelserna i förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen kan också gälla något annat än vad som nämns i föreslagna 2 mom., t.ex. uppgifter som ska hållas hemliga för att trygga statens säkerhet (LaUB 7/2014 rd, s. 4/I). I praktiken är det anställda hos åklagarväsendet och brottsbekämpningsmyndigheter som sitter inne med sådan information som avses i förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen. Men också andra personer såsom parterna och deras biträden kan innehålla information av den här arten. Det är därför motiverat att vittnesförbudet formuleras mera allmänt när det gäller tillämpningsområdet i personellt hänseende.

Utskottet föreslår således ett nytt 2 mom., varvid föreslagna 2 mom. blir 3 mom.

Utskottet föreslår ett nytt 4 mom. i paragrafen. Den föreskriver att vittnesmål inte får avläggas om uppgifter i det register över vittnesskyddsprogram som avses i 24 § 1 mom. 28 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet och inte heller om andra uppgifter om vittnesskyddsprogram. Vittnesmål får dock avläggas om uppgifterna om ett åtal gäller ett brott som riktar sig mot den som skyddas genom programmet.

En lag om vittnesskyddsprogram stiftades utifrån regeringens proposition RP 65/2014 rd. Samtidigt kompletterades rättegångsbalken med en ny 17:23 a §. Utskottet föreslår nu ett nytt 4 mom. varmed motsvarande bestämmelse tas in i 12 § 4 mom.

I den ovan nämnda propositionen var motiveringen till 23 a § i RB 17 kap. bristfälliga, vilket utskottet uppmärksammade i sitt utlåtande om propositionen (LaUU 15/2014 rd). Det framgick inte klart av motiveringen om vittnet eller den som hörs vid utfrågning i domstol är skyldig att till exempel vid en fråga från svaranden eller dennes biträde yppa att han eller hon skyddas i ett vittnesskyddsprogram eller att en myndighet har gett löfte om att en som hörs ska få gå med i ett program.

Utskottet konstaterar att syftet med förbudet att vittna enligt nya 4 mom. är att skydda perso-

ner som ingår i ett vittnesskyddsprogram. Uppgifter om att någon är med i eller kommer att gå med i ett program är av den karaktären att de kan vara en stor risk för den skyddades säkerhet, om det kommer fram. Utskottet anser att de faller under kategorin andra uppgifter som gäller vittnesskyddsprogram i paragrafen och därför ingår i förbudet mot vittnesmål. Vidare noterar utskottet att formuleringen "Vittnesmål får inte avläggas ..." innebär att förbudet personellt sett har ett generellt tillämpningsområde och inte tillåter undantag.

Till följd av de ovan föreslagna nya momenten föreslås det att 12 § 3 mom. i propositionen blir nytt 5 mom.

13 §. I föreslagna 3 mom. utvidgas vittnesförbudet för advokater, rättegångsbiträden som avses i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd samt offentliga rättsbiträden till att gälla inte bara information som erhållits i samband med rättegångsären den utan till att även täcka in enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som hen har fått kännedom om. Om huvudmannen samtycker är det dock möjligt att avge vittnesmål.

Av bestämmelsen eller motiven framgår inte om advokaten har rätt att vittna eller är skyldig att vittna om huvudmannen lämnar samtycke. Enligt utredning till lagutskottet är avsikten inte att avvika från nuvarande praxis, enligt vilken advokaten är skyldig att vittna. En advokat har i princip inget personligt intresse av att vägra vittna om sin huvudmans omständigheter, utan vittnesförbundet finns till för att skydda förtroendet mellan advokat och klient så att advokaten inte utan huvudmannens samtycke vittnar om sådan som huvudmannen anförtrott advokaten. Det samma gäller även situationer där vittnesförbudet träder tillbaka med samtycke av den i vars intresse sekretessplikten har föreskrivits.

Utskottet påpekar att avsikten inte är att vittnesförbudet ska gälla alla jurister som agerar som juridiska ombud eller som yrkesmässigt eller tillfälligt fungerar som rådgivare. Vittnesförbudet begränsas uttryckligen till advokater, rättegångsbiträden med tillstånd samt offentliga

rättsbiträden. De sist nämnda handlar under tjänsteansvar medan advokater och rättegångsbiträden med tillstånd ska uppfylla särskilda behörighetsvillkor och deras verksamhet övervakas. Den föreslagna begränsningen syftar till att vittnesförbudet inte ska ha ett onödigt brett tillämpningsområde och därmed möjliggöra omotiverade invändningar om vittnesförbud.

Det här betyder ändå inte att andra jurister i alla sammanhang ska vara skyldiga att vittna. Deras ställning ska avgöras utifrån föreslagna RB 17:22.2 som bland annat föreskriver om skyldighet för den som är anställd hos en advokat eller som biträtt en advokat att vägra vittna.

Enligt den sista meningen i föreslagna 3 mom. får domstolen dock ålägga en advokat att vittna om åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år eller om skäl som är synnerligen viktiga kräver det. Det har sagts till utskottet att bestämmelsen bland annat kan försvåra utredningen av ekonomiska brott, eftersom brytandet av vittnesförbudet på grund av brottets grovhetsgrad inte är möjligt i samband med ekonomiska brott där maximistraffet enligt straffskalan i allmänhet inte uppgår till fängelse i sex år. Utskottet tror inte att det finns skäl till oro på denna punkt. Vittnesförbudet gäller ju inte om "skäl som är synnerligen viktiga" kräver att vittnesmål avläggs. Vad som avses med synnerligen viktiga skäl behandlas enligt propositionsmotiven (s. 70) i samband med detaljmotiven till 11 § (s. 61). Det föreslagna vittnesförbudet kan alltså åsidosättas i särskilda fall också i fråga om utredning av ekonomiska brott.

14 §. Enligt förslaget till 1 mom. får en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården inte i regel vittna om känsliga uppgifter om en enskild persons eller familjs hälsotillstånd eller någon annan hemlighet som gäller en enskild person eller familj.

Uppgifter om en persons hälsotillstånd skyddas av de allmänna bestämmelserna om tystnadsplikt. I fråga om vittnesförbudet är det dock nödvändigt att ställa behovet av bevisning i en rättegång i relation till exempelvis privatlivet.

Det är också av betydelse att en rättegång med stöd av 9 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) kan hållas bakom stängda dörrar när omständigheter som berör en persons hälsotillstånd behandlas. Rättegångshandlingar som innehåller uppgifter av denna karaktär kan med stöd av 24 § i den lagen beläggas med sekretess.

Det föreslagna begreppet känsliga uppgifter motsvarar 9 § 1 mom. 2 punkten i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar. Begreppet behandlas i detaljmotiven till lagrummet (RP 13/2006 rd, s. 42—43). Enligt motiven kräver uppgifter som har samband med någons privatliv, hälsotillstånd, handikapp eller socialvård som personen erhållit på grund av det höga kravet på offentlighet vid rättegång inte i sig ett lika starkt skydd som samma uppgifter när de finns i någon annan myndighets än en domstols besittning. Ett läkarintyg som gäller målsäganden i ett misshandelsmål är ett typexempel på en sådan handling som enligt den föreslagna lagen inte är sekretessbelagd direkt med stöd av lagen annat än i undantagsfall, sägs det i motiven. I ett misshandelsmål ska uppgifterna om målsägandens hälsotillstånd betraktas som känsliga främst i t.ex. sådana fall när målsäganden till följd av misshandeln har drabbats av någon sjukdom som har samband med den mentala hälsan eller när det har uppstått skador på könsorganen.

Enligt utskottets uppfattning ska vittnesförbudet inte utvidgas mer än vad som föreslagits eller till frågor där det inte finns ett vägande intresse att begränsa bevisningen.

15 §. I paragrafens 2 mom. föreskrivs det att trots 13 och 14 § får en person som avses i någon av de paragraferna vittna till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvar på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom., eller för att utöva de rättigheter som personen har som målsägande.

Den föreslagna bestämmelsen är helt ny. I rättspraxis har det tidigare ansetts att en advo-

kats tystnadsplikt bryts när det är oundvikligt för att avvärja en rättslig fara mot advokaten som uppstått på grund av huvudmannens förfarande och på grund av ett behov av att försvara sig mot denna fara. (HD 2006:61, RP s. 73/I).

I momentet regleras två olika situationer. Enligt början av momentet bryts vittnesförbudet när exempelvis en läkare är misstänkt för brott eller mot hen har framställts något annat yrkande som grundar sig på brott. Propositionsmotiven preciserar bestämmelsen så att det utöver ett straffyrkande kan vara fråga om ett yrkande på förverkande eller något annat yrkande på en offentligrättslig påföljd som grundar sig på brott, eller om skadestånd eller något annat privaträttsligt yrkande som grundar sig på brott. För det andra åsidosätts vittnesförbudet när exempelvis en läkare är målsägande och kan yrka straff för brott eller framställa ett skadeståndsyckande eller något annat privaträttsligt yrkande som grundar sig på brott (RP 73/II).

I propositionsmotiven tar man inte ställning till om vittnesförbudet kan åsidosättas om någon med hänvisning till ett brott som en läkare påstås eller konstateras ha begått ansöker om besöksförbud för läkaren eller om läkaren ansöker om besöksförbud för att denne har blivit föremål för ett brott. Utskottet konstaterar att om vittnesförbudet har åsidosatts redan i samband med behandlingen av straffyrkandet, finns det ingen anledning att förbudet skulle gälla när besöksförbuds söks separat på grundval av samma gärning eller när någon försvarar sig mot ett sådant yrkande. Inte heller i andra sammanhang finns det någon anledning att hålla fast vid vittnesförbudet om yrkandet på besöksförbud skulle ha kunnat behandlas i samband med straffyrkandet.

I propositionen konstateras (RP s. 73/II) att vittnesförbudet åsidosätts om någon som har biträtt en läkare är offer för ett brott. Detta framgår inte klart av paragrafen och utskottet föreslår därför att slutet av 2 mom. förtydligas på denna punkt.

18 §. Enligt 1 mom. har var och en rätt att vägra vittna till den del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller någon som står i ett

sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. eller medverka till utredningen av hans eller hennes skuld eller en persons skuld som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som nämns ovan.

I propositionen föreslås att det fastställs att endast den åtalade har rätt att tala eller låta bli att hålla sig till sanningen under rättegången (föreslagna RB 17:26, RP s. 95/II). Detta gäller även den misstänkte under förundersökningen.

Ett vittne ska också i fortsättningen kunna tala på det sätt som avses i momentet men därefter måste vittnet hålla sig till sanningen vid hot om straff på samma sätt som vittnen i allmänhet, om hen samtycker till att vittna om försvårande omständigheter. Utskottet anser att avgörandet HD 2011:46 inte utgör en grund för att vittnen ska ges rätt att tala osanning. I detta fall handlade det om att en person vid en skatteinspektion på ett straffbart sätt hade lämnat oriktiga uppgifter om omständigheter om vilka hen i en samtidigt pågående förundersökning misstänktes för grovt skattebedrägeri. Personen hade inte status av vittne utan av part (skattskyldig, misstänkt) i bägge procedurerna. Också i fortsättningen ska föreslagna RP 17:25.2 tillämpas på fall av denna typ.

När det gäller förslaget till 2 mom. framhåller utskottet att förundersökningsmyndigheten och åklagaren om möjligt ska skaffa fram och bereda sig på att presentera bevisning om hot och påtryckning om det föreligger misstanke om att sådant har förekommit. Lagstiftarens attityd till våld i nära relationer har skärpts under 2000-talet. Utskottet finner det viktigt att reformen inte gör det svårare för offer för våld i nära relationer. Det finns därför skäl att noga följa hur bestämmelsen fungerar i praktiken.

19 §. Enligt propositionen får en person vägra vittna om en affärs- eller yrkeshemlighet, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver att han eller hon vittnar. I RB 17:43.2 sägs det att om ett vittne eller en sakkunnig som

ska höras har rätt att vägra vittna, ska ordföranden upplysa personen i fråga om detta och berätta att han eller hon har samma skyldighet att hålla sig till sanningen som andra vittnen och sakkunniga, om han eller hon inte vill använda sig av denna rätt.

För klarhetens skull konstaterar lagutskottet att rätten att vägra är absolut, såvida domstolen inte ålägger någon att vittna. Vid tillämpningen av den här bestämmelsen saknar grunden för vägran betydelse. Av detta följer att domstolen inte närmare ska undersöka varför någon åberopar sin rätt att vägra vittna. Ett annorlunda förfarande skulle inte motsvara syftet med föreslagna 43.2 §, som gör det möjligt att åberopa rätten att vägra vittna, och kunde uppfattas som ett osakligt försök att pressa någon att lämna vittnesmål. En annan sak är att domstolen är skyldig att kontrollera att förutsättningarna för någon att vägra vittna föreligger och att den som vägrar vittna ska uppge grunderna för detta samt på det sätt som avses i RB 17:23 göra de omständigheter sannolika som stöder vägran.

Rätt att vägra vittna har vittnet, som också beslutar om att använda sig av rätten. I denna och i andra bestämmelser om rätt att vägra vittna regleras inte relationen mellan andra personer och den person som utnyttjat sin rätt att vägra vittna eller som låtit bli att utnyttja den. Om exempelvis en arbetsgivaren i sin egenskap av innehavare av en affärshemlighet och dennes arbetstagar kommer överens om att den sist nämnda inte får yppa affärshemligheter för utomstående, ska betydelsen av en sådan överenskommelse och konsekvenserna av brott mot den avgöras i enlighet med privaträttsliga bestämmelser. En domstol kan inte vara bunden av utomståendes överenskommelser om att vittna eller ej, och det saknar också i övrigt betydelse för domstolen att någon annan än vittnet själv åberopat rätten att vägra vittna.

22 §. Enligt 2 mom. i förslaget har den som är anställd hos eller annars har biträtt exempelvis en advokat eller en läkare samma rätt att vägra vittna som advokaten eller läkaren. Detta moment ska tillämpas på andra än de som hänförs

till den utbildade personalen inom hälso- och sjukvården, eftersom bestämmelserna i 14 § gäller denna kategori. I praktiken kan det vara fråga om sekreterare, receptionister eller personer som ansvarar för fakturering och arkivering. I det enskilda fallet måste frågan om momentet är tillämpligt prövas med den utgångspunkt som nämns i motiveringen: Det ska inte vara möjligt att kringgå en läkares tystnadsplikt eller rätt att tåga genom att höra t.ex. dennes anställda eller biträde. Den som fungerat som biträde är inte heller bunden på samma formella sätt som en anställd.

Utskottet föreslår att 12 § ändras så att den kompletteras med nya 2 och 4 mom. och att föreslagna 2 mom. blir nytt 3 mom. och 3 mom. 5 mom. Utskottet föreslår därför att 22 § 3 mom. justeras på behövt sätt.

24 §. Enligt föreslagna 1 mom. 1 punkten kan en skriftlig berättelse som någon har avgett användas som bevis i ett tvistemål där förlikning är tillåten, om parterna samtycker till detta. Utskottet understryker att samtliga parter enligt bestämmelsen ska ge sitt samtycke. Domstolen kan inom ramen för processledningen vid behov uppmärksamma parterna på betydelsen av ett sådant samtycke och föreslå att vittnet eventuellt bör höras muntligt. I praktiken kan en skriftlig berättelse vara motiverad om den handlar om en för helheten obetydlig detalj eller om det överhuvudtaget inte är aktuellt att bestrida berättelsens trovärdighet eller då berättelsen på ett sätt som påminner om sakkunnigbevisning behandlar t.ex. en teknisk eller medicinsk omständighet.

Enligt föreslagna 3 mom. får i vissa fall förhör som vid förundersökningen har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning åberopas som bevis, om den åtalade har getts behörig möjlighet att ställa frågor till den förhörde. Detta är möjligt när målsäganden är 1) någon som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, 2) någon i åldern 15–17 år som behöver särskilt skydd i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brot-

tets natur eller 3) en målsägande i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1—7 § i strafflagen som inte vill infinna sig för att höras vid rättegången.

Av de skäl som framgår av den allmänna motiveringen föreslår utskottet att 3 mom. 3 *punkten* ändras och att en ny 4 *punkt* fogas till momentet. Punkt 3 föreslås innehålla en bestämmelse som endast gäller 15—17-åriga målsägande i sexualbrott. På grund av de särdrag som utmärker denna kategori av personer anser lagutskottet att det i punkt 3 beträffande dessa målsägande är nödvändigt att föreskriva att utnyttjande av en upptagning ska vara beroende av om målsäganden vill bli hörd i domstol eller ej. Utskottet anser att en sådan skrivning behövs trots att det redan i 2 punkten finns en bestämmelse om målsäganden mellan 15 och 17 år; 2 punkten är inte avsedd att vara förpliktande på samma sätt som den ändrade 3 punkten. Utskottet påpekar emellertid att regleringen kan leda till problematiska situationer vid bevisvärderingen. Målsägandena ska därför redan vid förundersökningen upplysas om vilka risker det kan medföra att låta bevisningen bli beroende enbart av en upptagning.

I den nya 4 punkten föreslår utskottet en bestämmelse om myndiga målsägande i sexualbrott. På de grunder som anförs i den allmänna motiveringen vill utskottet att man avstår från att enbart målsägandens attityd till att höras under rättegången ska vara skäl nog för att använda en förundersökningsupptagning. Utskottet föreslår att man kan förfara så bara om hörandet av målsäganden skulle äventyra dennes hälsa eller orsaka motsvarande betydande skada. Med en sådan skada avses att hörandet i domstol kunde medföra någon annan psykisk störning än en direkt sjukdom och som på ett betydande sätt skulle påverka målsägandens möjligheter att leva ett normalt liv t.ex. på grund av allvarliga koncentrationssvårigheter eller rädslor. I den föreslagna bestämmelsen hänvisas till 20 kap. 1—7 § i strafflagen. Efter att regeringens proposition lämnades har kapitlet ändrats genom lag 509/2014 så att 3 § om tvingande till sexuell umgänge har upphävts och en ny 5 a § om sexuell antastande tagits in i lagen. Ändringarna skapar ett behov

att justera 3 och 4 punkterna så att de paragrafer nämns, på vilka bestämmelsen ska tillämpas. De sexualbrott som avses i punkterna är våldtäkt, grov våldtäkt, tvingande till sexuell handling, sexuell utnyttjande, sexuell utnyttjande av barn och grovt sexuell utnyttjande av barn. Motsvarande kriminaliseringar i gällande lag finns i strafflagens 20 kap. 1, 2, 4, 5, 6 och 7 §. Utskottet ser ingen anledning att komplettera punkten med andra brott.

Utskottet påpekar vidare att bestämmelsen kan leda till att svaranden i ett sexualbrottsmål vill ställa frågor till målsäganden med anledning av sådant som framkommit under behandlingen. Då är det möjligt att komplettera förundersökningen under processen eller höra svaranden vid huvudförhandlingen. I den sistnämnda situationen ska förutsättningarna enligt 3 mom. vara uppfyllda. Enligt utskottets uppfattning är det i en sådan situation ändå svårt att se att det är fördelaktigare för målsäganden att höras i en kompletterande förundersökning än att t.ex. höras i domstolen så att svaranden inte är närvarande.

En upptagen berättelse i förundersökningen utan möjlighet att ställa frågor innebär i princip en sämre utgångspunkt för bevisvärderingen. Utskottet anser därför att målsägandens rättstrygghet kräver att återopandet av en upptagen berättelse inte får sänka beviströskeln i brottmål.

25 §. Föreslagna 2 mom. gäller självinkrimineringskyddet. Högsta domstolen har på grundval av Europadomstolens avgöranden ansett att av den irreparabla rättskränkning som kan drabba självinkrimineringskyddet följer att en rättegång i allmänhet kan anses rättvis bara om bedömningen av skuldfrågan inte stödjer sig på sådana yttranden av den misstänkte som belastas av en sådan rättskränkning. Förslaget innebär att den praxis som redan nu följs skrivs in i lagen.

I paragrafens *första mening* sägs att ett bevis som har skaffats i strid med tystnadsrätten enligt 18 § inte får utnyttjas i ett brottmål.

Momentet ska tolkas så att en direkt tillämpning också ska utsträckas till faser före själva rättegången, t.ex. förundersökningen. Denna

tolkning får stöd av det faktum att domstolen uttryckligen nämns i 1 och 3 mom. men inte i 2 mom. Det att bestämmelsen har placerats i RB 17 kap., som handlar om bevisning, i allmänna domstolar i kombination med motveringen till lagrummet ger klart vid handen att bestämmelsen handlar om domstolens skyldighet att låta bli att utnyttja bevisningen. Utskottet föreslår ändå för klarhetens skull att 2 mom. ändras så att det uttryckligen gäller domstolen. Därmed blir formuleringen överensstämmande med 1 och 3 mom. Utskottet påpekar emellertid att utnyttjandeförbuden måste beaktas också i förundersökningen, men en direkt tillämpning i förundersökningen av det lagrum som det är fråga om här skulle kunna leda till besvärliga situationer. Det kan bli invecklat med tillämpningen av 17 kap 18 §, där det hänvisas till 17 § 1 mom. i samma kapitel och som innehåller en definition av begreppet närstående. Utskottet har den uppfattningen att bedömningen av om någon är närstående med hänsyn till självinkrimineringskyddet måste ske i domstolen. I förundersökningen ska det emellertid vara möjligt att stödja sig på ett sådant material även om det är tolkbart i vilken utsträckning det kan utnyttjas.

När det gäller regleringen av utnyttjandeförbudet överlag anser utskottet att den misstänkte eller hans biträde t.ex. i sitt sammanfattande yttrande i förundersökningen bör åberopa utnyttjandeförbudet om hen är medveten om grunderna för detta. På så sätt kunde man redan under förundersökningen reda ut om det finns grunder för utnyttjandeförbudet och därmed informera åkalagare och domstol om detta. Den misstänkte kan inte tvingas att framställa invändningen före rättegången men av biträdet kan man förvänta sig lojalitet gentemot rättegångsförfarandet, vilket bland annat innebär att biträdet handlar på ett sätt som klart främjar en smidig process och undviker dröjsmål med rättegången.

För att undvika missförstånd konstaterar utskottet att självinkrimineringskyddet inte omfattar frivilliga, graverande utsagor som lämnats i samband med ett preliminärt hörande eller material (t.ex. bokföringshandlingar) som någon frivilligt lämnat till polisen, även om personen

inte i enlighet med förundersökningslagens 7:10 har underrättats om sin rätt att låta bli att medverka till utredningen av sin egen skuld. I propositionsmotiven (RP s. 89) konstateras även att självinkrimineringskyddet inte omfattar frivilligt lämnade utsagor och det nu aktuella momentet blir därför inte tillämpligt. Relevansen av den underrättelse som avses i 7 kap. 10 § 2 mom. i förundersökningslagen sammanhänger med om personen har haft tillräckliga möjligheter att ordna sitt försvar (se även HD 2012:45 och HD 2013:25). Det är inte möjligt att med hjälp av bestämmelsen frivilligt lämna bevis för att på så sätt taktikera för att få vissa bevis underställda utnyttjandeförbudet och bestämmelsen ger därmed inte möjligheter för de inblandade att välja för dem lämpligt myndighetsförfarande. Ett bevis som lämnats frivilligt kan således utnyttjas utan hinder av denna paragraf.

Enligt den *andra meningen* i 2 mom. gäller förbudet mot att utnyttja bevis även ett bevis som i något annat förfarande än vid en förundersökning eller rättegång i brottmål har fått av en person genom hot om användning av tvångsmedel eller annars mot personens vilja, om personen vid tidpunkten i fråga var misstänkt för brott eller svarande i ett brottmål eller om en förundersökning eller rättegång var anhängig med anledning av det brott som personen åtalades för och det skulle ha stridit mot 18 § att skaffa beviset i brottmålet.

Det kan finnas en lagfäst skyldighet för en person att lämna uppgifter i ett annat förfarande, t.ex. ett konkurs- eller beskattningsförfarande, och trots bestämmelsen kan hen även bli föremål för olika typer av åtgärder för att tvinga fram uppgifterna. Men uppgifter som fått i ett annat förfarande får inte enligt momentet användas som bevis i ett brottmål om det är fråga om ett och samma ärende och om det finns ett tidsmässigt samband mellan förfarandena.

För att undvika missförstånd understryker utskottet att bestämmelsen endast kan tillämpas vid rättegång i brottmål och att den inte gäller t.ex. bestämmande av skatt eller andra administrativa förfaranden. Den omständigheten att Europadomstolen i sina avgöranden jämför ett

administrativt sanktionsförfarande med brottmål när det gäller vissa minimikrav i europakonventionen innebär inte att rättegångsförfarandet i brottmål eller vissa bestämmelser om det ska iakttas i dessa ärenden. Möjligheten att utnyttja information som fåtts genom ett administrativt sanktionsförfarande ska avgöras utifrån speciallagstiftning och i sista hand på basis av den tolkning av europakonventionen som direkt framgår av Europadomstolens avgöranden.

Den föreslagna bestämmelsen kan tillämpas t.ex. i situationer där Skatteförvaltningen genomför inspektioner för att konstatera riktigheten av en skattedeklaration samtidigt som ett åtal är anhängigt eller en förundersökning om ett skattebrott inletts rörande ett misstänkt skattebrott i samband med att deklarationen lämnades. I ett sådant fall måste man vid skatteinspektionen beakta självinkrimineringskyddet. Regleringen gäller emellertid inte uppgifter som fåtts i beskattningsförfarandet om den skattskyldige inte samtidigt är misstänkt eller svarande i fråga om ett brott eller om en förundersökning eller rättegång ännu inte är anhängig.

Genom den föreslagna regleringen utsträcks sålunda självinkrimineringskyddet till att omfatta så kallade parallella processer. Bestämmelserna motsvarar i själva verket gällande praxis och avsikten har inte varit att ändra det nuvarande rättsläget. Av principen om *ne bis in idem*, av specialbestämmelserna om principen i speciallagstiftning t.ex. vid beskattning (se Lag om skatteförhöjning och tullhöjning som påförs genom ett särskilt beslut, 781/2013) följer att ett brottmål, där det är fråga om något som redan har behandlats i ett förfarande som kan jämföras med ett brottmål, inte ska komma till domstol för behandling.

När det gäller parallella processer konstaterar utskottet vidare för klarhetens skull att beskattningsförfarandet avslutas med ett beskattningsbeslut som fastställer skatten. När det gäller inkomstskatt kan det t.ex. vara fråga om ett ordinarie beskattningsbeslut eller beslut med anledning av ett rättelseyrkande. Innan beslutet fattas är den skattskyldige skyldig att i enlighet med skattelagstiftningen lämna tillräckliga och san-

ningsenliga uppgifter t.ex. inför en skatteinspektion som görs före ett beskattningsbeslut. Den skattskyldige kan i ett beskattningsbeslut påföras skatteförhöjning med stöd av skattelagstiftningen t.ex. till följd av att det vid en skatteinspektion har framkommit odeklarerade inkomster. En annan sak är att uppgifter som fåtts av den skattskyldige mot dennes vilja men vid hot om skatteförhöjning inte kan utnyttjas i en parallell straffprocess.

I fråga om tillämpningen av bestämmelsen är det utöver det som anförts ovan viktigt att definiera utsträckningen i tid ("om personen vid tidpunkten i fråga var misstänkt för brott eller svarande i ett brottmål eller om en förundersökning eller rättegång var anhängig") samt uttrycket "mot personens vilja".

Utskottet understryker att den föreslagna bestämmelsen binder utnyttjandeförbudet enbart till en situation där förundersökning eller rättegång redan var anhängig när uppgifterna gavs i ett annat förfarande. Ett tidsmässigt samband föreligger i två fall: för det första när en person som lämnar information i ett annat förfarande är föremål för förundersökning såsom misstänkt eller åtalad för brott i samma sak och för det andra om en förundersökning pågår i ett ärende som leder till åtal mot personen även om hen lämnade uppgifter i ett annat förfarande utan att vid den tidpunkten vara misstänkt.

Den först nämnda tidsgränsen ("misstänkt eller svarande") baserar sig på vedertagen tolkningspraxis i Europadomstolen och avser en tidpunkt när en person har hörts vid en förundersökning som misstänkt eller om det mot personen vid en förundersökning på grund av brottsmisstanke har riktats någon annan åtgärd som på ett betydande sätt påverkar hens rättigheter.

I Europadomstolens praxis har man också ansett att det kränker självinkrimineringskyddet om bevis skaffas när en brottmålsprocess redan är anhängig eller kan förväntas bli anhängig. Den föreslagna andra tidsgränsen ("en förundersökning eller rättegång var anhängig med anledning av det brott som personen åtalades för") bygger på samma resonemang. Det rör sig om en situation där den som lämnat ett bevis ännu inte

är formellt misstänkt men förundersökning har inletts om de brott för vilka hen senare kommer att åtalas. Utskottet understryker att en brottmålsrättegång kan vara att vänta på det sätt som avses i bestämmelsen då den första fasen av processen, förundersökningen, har inletts eller det har fattats beslut om förundersökning. Utskottet hänvisar till den uppfattning som Europadomstolen vid ett flertal tillfällen har gett uttryck för, nämligen att syftet med självinkrimineringskyddet är att avvärja möjligheten för myndigheter och i synnerhet åklagaren att med tvång skaffa bevis till stöd för ett åtal (t.ex. *Saunders v. Förenade konungariket*, stora kammaren, 17.12.1996, punkt 68; se även HD 2014:82 punkt 18).

Utskottet har även delgivits uppfattningen att uttrycket "mot personens vilja" är alltför vagt. Avsikten är att det i princip alltid är förbjudet att utnyttja bevis som skaffats genom tvång om tidskriteriet uppfylls. Utskottet framhåller ändå att självinkrimineringskyddet av hävd har tolkats så att det inte gäller passivt tålande av en myndighetsåtgärd. Det är exempelvis tillåtet att beslagta handlingar för att användas som bevis mot den som hade dem i sin besittning. I propositionen (s. 89/II) och i grundlagsutskottets utlåtande (GrUU 39/2014 rd, s. 4/I) konstateras det att självinkrimineringskyddet inte kränks av att någon tvingas utstå husrannsakan eller blodprov. Självinkrimineringskyddet aktiveras när någon tvingas att aktivt producera graverande bevis såsom ett erkännande eller uppge var ett bevis finns eller ange vägen till ett bevis.

I den *tredje meningen* i 2 mom. sägs att om en person i något annat förfarande än vid handläggningen av ett brottmål eller ett därmed jämförbart förfarande i samband med fullgörandet av en lagstadgad skyldighet har avgett en utsaga som strider mot sanningen eller gett in en handling som är falsk eller till sitt innehåll osann eller ett felaktigt eller förfalskat föremål, får dessa utnyttjas som bevis i ett brottmål som gäller det förfarande som stred mot denna skyldighet.

I den sista meningen i 2 mom. säkerställs det att den föreslagna bestämmelsen inte kan tillämpas på lagfäst anmälningsskyldighet på ett så-

dant sätt att fullgörandet av skyldigheten urvattnas. Utskottet påpekar att det inte i andra förfaranden, t.ex. i ett beskattningsförfarande, är fråga om att någon skulle vara skyldig att ange sig själv (jfr HD 2014:67) utan anmälningsskyldigheten finns till för att förverkliga syftet med lagstiftningen för att t.ex. beskattningen ska ske korrekt eller ett konkursbo kunna utredas. I praktiken är beskattningen det intressantaste fallet, eftersom lämnande av oriktiga eller bristfälliga uppgifter i samband med att deklareringskyldigheten uppfylls på normalt sätt också framöver kommer att leda till straffansvar för skattebedrägeri. Detta ligger också i linje med Europadomstolens praxis och nämns uttryckligen i propositionsmotiven.

Enligt föreslagna 3 mom. får domstolen inte heller utnyttja bevis som har fåtts på ett lagstridigt sätt, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

Det föreslagna momentet är avsett att vara en allmän bestämmelse om utnyttjande av bevis som fåtts på ett lagstridigt sätt och samtidigt ett undantag från den vedertagna principen om fri bevisning. Regeringens avsikt är ändå inte att få till stånd någon stor förändring i detta avseende eftersom man redan nu i rättspraxis har kunnat besluta om nyttjandeförbud med stöd av förpliktelser avseende mänskliga rättigheter eller allmänna principer. Domstolarna kommer sålunda även i fortsättningen att ha en omfattande prövningsrätt i enskilda fall. På de grunder som nämns i propositionsmotiven anser utskottet att det bör framgå klart av bestämmelsen att ett förbud är mycket exceptionellt.

Utskottet föreslår därför att presumtionen i 3 mom. ("får inte heller utnyttja" omformuleras så att "får domstolen även utnyttja bevis som fåtts på lagstridigt sätt". Den föreslagna ändringen motsvarar motiveringen i propositionen. Ett villkor för att avvikelser från denna huvudregel ska kunna göras ska enligt utskottets förslag vara

att utnyttjandet av bevis som fåtts på detta sätt inte "äventyrar en rättvis rättegång".

De föreslagna 1 och 2 mom. ligger i linje med Europadomstolen ståndpunkt till utnyttjandeförbud för bevis. En tredje kategori av utnyttjandeförbud i Europadomstolens praxis är en lagstridig så kallad bevisprovokation som genomförs av en myndighet, där någon provoceras att begå ett brott som hen inte hade begått utan provokationen. I sådana fall har Europadomstolen ansett att rättegången i sin helhet är orättvis. Domstolen har vidare ansett att situationen kunnat korrigeras genom att ett utnyttjandeförbud utfärdats. I propositionen (s. 94/I) anses det att den naturliga reaktionen enligt vår rättsordning är ett utnyttjandeförbud.

I andra fall har Europadomstolen inte tagit ställning till utnyttjandeförbud. Europadomstolen har gått in för att regleringen av bevisning i första hand ska ske nationellt. Europadomstolens uppgift är att göra en sammanhållen bedömning av om ett förfarande är rättvist med hänsyn till det åtalades rättigheter samt målsägandens och det allmännas intresse och i förekommande fall vittnets intressen (jfr. *Al-Khawaja och Tahery v. Förenade kungariket stora kammaren* 15.12.2011, punkt 118). Europadomstolen har vidare konstaterat att dess uppgift i princip inte är att ta ställning till om lagstridigt skaffade bevis får utnyttjas (t.ex. *Gäfgen v. Tyskland, stora kammaren*, 1.6.2010, punkterna 163—164).

Europadomstolen anser att man samtidigt som utnyttjandet provas även måste ta ställning till om rättegången har varit rättvis betraktad som en helhet och med hänsyn till hur bevisningen har fåtts. Avseende ska då fästas vid lagstridighetens art, eventuella kränkningar av europakonventionen samt vid den eventuella kränkningens natur. Betydelse ska likaså tillmätas möjligheten att bestrida bevisningen och att motsätta sig utnyttjandet. Också bevisningen art, de förhållanden under vilka bevisningen skaffats samt förhållandenas relevans för bevisningens tillförlitlighet ska uppmärksammas. Domsolen har vidare fäst avseende vid i vilken utsträckning det finns annan, lagligt skaffad bevisning i målet. I brottmål är det också av betydelse hur försva-

rets rättigheter har tillgodosetts och i synnerhet möjligheten att anlita rättsbiträde (*Ibrahim m.fl. v. Förenade konungariket*, 16.12.2014; se även t.ex. *Haxha v. Albanien*, 8.10.2013). Varken i dessa båda fall eller i fallet *Gäfgen* konstaterades det några kränkningar av principen om en rättvis rättegång (om Europadomstolens praxis se justitieministeriets utredningar och anvisningar 65/2013, s. 51—53).

Utskottet konstaterar att den ändrade formuleringen i 3 mom. motsvarar Europadomstolens praxis som de nationella domstolarna och andra myndigheter är skyldiga att beakta. Momentet är inte så formulerat att det skulle utvidga tillämpningsområdet för utnyttjandeförbudet utöver vad som redan nu följer av artikel 6 i människorättskonventionen och Europadomstolens praxis. Å andra sidan är avsikten med den nya formuleringen att inskränka tillämpningsområdet i jämförelse med regeringens förslag.

Den nya bestämmelsen föreslås få följande lydelse: "I andra fall får domstolen utnyttja också bevis som har fåtts på ett lagstridigt sätt om inte utnyttjandet äventyrar en rättvis rättegång med hänsyn till ärendets natur, hur allvarlig den rättsskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter." Utskottet understryker att ett utnyttjandeförbud som formulerats på detta sätt inte går utöver människorättskonventionens krav. Utskottet föreslår inga ändringar i de kriterier som räknas upp i slutet av bestämmelsen men anser det nödvändigt att tillrättalägga vissa tolkningsrekommendationer som nämns i propositionen.

Målsägandens rättigheter. Utskottet betonar att momentets kriterium, äventyrandet av en rättvis rättegång, gäller alla parter. Om ett bevis lämnas outnyttjat kan det kränka målsägandens rättstrygghet. Av detta följer att även målsägandens rättstrygghet bör beaktas på lika villkor när bestämmelsen tillämpas.

"Ärendets natur". Enligt propositionsmotiven kan utnyttjandet av bevisning motiveras med in-

tresset att utreda brottet och betydelsen av detta intresse ökar ju allvarligare brott det rör sig om. Utskottet håller med om den tankegången men understryker att utredningsintresset är starkt i fråga om alla brott och att brottets allvarlighetsgrad är ett relativt begrepp och att man inte ska dra motsatta slutsatser av att framhålla allvarlighetsgraden. Vid exempelvis grova ekonomiska brott är tröskeln för att utfärda utnyttjandeförbud hög.

"Hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var". Utskottet påpekar att det i och för sig är klart att en myndighet inte kan förfara lagstridigt för att skaffa fram bevis. I motsats till vad som sägs i propositionsmotiven anser utskottet att utnyttjandeförbudet inte, utom i synnerligen exceptionella fall, på basis av anskaffningsmetoden utsträcks till fall där myndigheten har fått ett bevis till följd av att en tredje part, såsom en banktjänsteman, har begått ett brott. Detta kan vara fallet t.ex. när skattemyndigheten i Finland i sin besittning har fått kontouppgifter som stulits i en utländsk bank. Förbiseende av formaliteter eller obetydliga fel eller brister ska dock inte medföra förbud mot att utnyttja bevisningen.

"Sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet". Utskottet understryker betydelsen av detta viktiga kriterium. Otillförlitliga bevis ska inte utnyttjas.

"Övriga omständigheter". En annan omständighet som enligt propositionsmotiven ska beaktas är hur den part som beviset är tänkt att användas mot förhåller sig till att beviset utnyttjas. Detta är inte motiverat i brottmål, anser utskottet. Den åtalades avvisande attityd till ett bevis som riktas mot hen kan inte tillmätas någon betydelse alls när ett utnyttjandeförbud övervägs.

Sammantaget sett innebär den nya formuleringen av 3 mom. att domstolen får utnyttja också bevis som skaffats på ett lagstridigt sätt om inte utnyttjandet äventyrar en rättvis rättegång.

26 §. Enligt den föreslagna paragrafen får parterna förhöras i bevissyfte. En part i ett tviste-

mål ska hålla sig till sanningen när hen avger sin berättelse och besvarar frågor. En målsägande i ett brottmål ska tala sanning när hen redogör för saken och besvarar frågor.

Förslaget motsvarar det som föreskrivs i gällande RB 14:1 och 6: 5.3 i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). På s. 96 i propositionsmotiven redogörs för sanningspliktens omfattning för parter i tvistemål och målsägande i brottmål. Enligt den gällande tolkningen har en part i ett tvistemål s.k. positiv sanningsplikt (ska sanningsenligt berätta vad hen vet om saken) medan för en målsägande gäller s.k. negativ sanningsplikt (behöver inte berätta något men ska hålla sig till sanningen till den del hen uttalar sig). Utskottet konstaterar att avsikten inte är att införa några ändringar i det här avseendet.

Straffbarheten i att någon lämnar osanna uppgifter eller döljer uppgifter bedöms enligt straffbestämmelserna i 15 kap. i rättegångsbalken och inte enligt denna bestämmelse.

29 §. Avsikten är att slopa den indelning i parter, vittnen och s.k. personer som ska höras, som finns i den gällande lagstiftningen. Framöver kommer den sistnämnda gruppen inte längre att finnas, utan en målsägande som inte har några anspråk och medmisstänkta ska höras som vittne. I fråga om dessa personer ska dock gälla en reglering som till vissa delar avviker från den som gäller övriga vittnen (se de föreslagna 44 § 2 mom. och 64 § 1 mom. samt lagförslag 4). Utskottet har ovan i samband med motiveringen till RB 17:18 behandlat synpunkter i anslutning till ändringen.

Utskottet påpekar att regleringen i allt högre grad kommer att leda till att de involverade personernas roller kan växla under rättegångens förlopp. I den första fasen kan en målsägande som inte har några yrkanden uppträda som vittne varvid reglerna för vittnets rätt att vägra vittne ska tillämpas. Men en målsägande har rätt att ändra sig i fråga om yrkanden, rentav ännu i samband med ändringssökandet. I en senare fas av processen, när vederbörande ska betraktas som målsägande, ska också bestämmelserna om målsägandens rätt att vägra vittna iakttas. Vid förunder-

sökningen kan effekterna av en ny roll elimineras genom att personen i fråga hörs på nytt i sin nya roll. Under rättegången är detta sällan möjligt och i förekommande fall måste man förfara enligt den rättsregel som framgår av HD 1987:62 och som nämns i propositionsmotiven (RP s. 96/I).

Utskottet konstaterar att när man nu slopar kategorin personer som ska höras, avses i propositionen uttryckligen de som nämns i gällande RB 17:18. Det finns vissa specialbestämmelser i lagstiftningen om avvikande processuell ställning för den som har del i saken, såsom i 7 kap. 5 § (1423/1991) i skadeståndslagen, 50 § 2 mom. i lagen om ändring av 50 § i lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om arbetarskyddssamarbete på arbetsplatsen (492/2011) och rättegångsbalkens 38 kap. 10 § 3 mom. (441/2011). Att man nu i RB 17:18 avstår från kategorin personer som ska höras har ingen betydelse för specialbestämmelser utanför RP 17 kap. Till kategorin personer som ska höras hänförs inte t.ex. utmätningsmän, vilkas ställning också framöver bestäms enligt utsökningsbalken. Samma gäller andra specialbestämmelser utanför RB 17 kap.

35 §. Enligt föreslagna 1 mom. ska en sakkunnig vara känd för redbarhet och skicklighet inom sitt område. Även om man i propositionen utgår från att såväl målsäganden som domstolen kan åberopa sakkunniga är det fortfarande nödvändigt med en bestämmelse om behörighetsvillkor, eftersom de är vägledande såväl för domstolens som den tilltänkta sakkunnigas beslut och agerande.

Av propositionsmotiven (s. 35/I) framgår att det i första hand är den sakkunniga själv och den part som åberopat hen som ansvarar för att kraven uppfylls. Domstolen kan beakta brister i behörigheten när den bedömer bevisvärdet. I sista hand kan domstolen avvisa en obehörig sakkunnigs utsaga. Behörigheten är likaså relevant när man tar ställning till om det är fråga om sådan nödvändig bevisning som ska ersättas såsom rättegångskostnad i enlighet med RB 21 kap.

50 §. Enligt föreslagna 2 mom. får ett vittne inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret av honom eller henne kräver. Syftet med bestämmelsen är att vittnesutsagan inte ska påverkas av andra vittnens berättelser. Domstolen borde därför kunna förhindra att mobil utrustning är påslagen i sammanträdessalen eller att domstolsanställda muntligt redogör för utsagor för dem som väntar på sin tur att vittna. Utskottet konstaterar att det handlar om praktiska arrangemang kring sammanträdena.

Fotografering och bandning samt annan bild- och ljudupptagning och överföring av dem med tekniska metoder utan ordförandens tillstånd är enligt lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar förbjuden. Å andra sidan ska domstolen övervaka att klarhet och ordning iaktas i behandlingen av målet och vid behov utfärda föreskrifter om detta (6 kap. 5 § i lagen om rättegång i brottmål och 14 kap. 6 § i rättegångsbalken). Domstolen kan också bestämma att den som stör behandlingen eller uppträder olämpligt ska avlägsnas. Ytterligare kan domstolen påföra ordningsbot eller bestämma att någon ska tas i förvar (RB 14:6—7). Utskottet anser att det redan finns tillräckliga bestämmelser om saken i lagstiftningen för att ingripa i otillåten användning av mobilutrustning och i de anställdas agerande och att dessa bestämmelser i förekommande fall kan beivras.

66 §. Enligt föreslagna 2 mom. svarar en enskild part som har åberopat en sakkunnig för arvodet och ersättningen till den sakkunnige. Om en sakkunnig har åberopats av flera parter, svarar de solidariskt för arvodet och ersättningen. Om domstolen självmant har åberopat en sakkunnig, ska de enskilda parterna solidariskt betala arvode och ersättning till den sakkunnige. I övriga fall betalas arvodet och ersättningen av statens medel.

Utskottet påpekar att bestämmelsen gäller förstahandsansvar för sakkunnigarvoden, dvs. vem eller vilka av de som har del i saken som är skyldiga att stå för arvodet. Om den sakkunniga

har åberopats av åklagaren ska staten enligt den sista meningen stå för kostnaderna.

Frågan om vem som i sista hand ansvarar för sakkunnigarvudet avgörs med stöd av 21 kap. i rättegångsbalken och 9 kap. i lagen om rättegång i brottmål. Utgångspunkten är att den part som förlorar målet svarar för sakkunnigarvudet under förutsättning att sakkunnigutsagan har varit nödvändig för att utreda saken (RB 21:1, lagen om rättegång i brottmål 9:1). Med stöd av 4.2 § i rättshjälpslagen ersätts sakkunnigkostnaderna av statens medel om bevisningen har varit nödvändig för utredande av saken. Om arvudet inte ska betalas med stöd av något av dessa lagrum avgörs ansvaret för arvudet enligt 66 §.

68 §. Enligt den föreslagna paragrafens 3 mom. kan domstolen bestämma att ett beslut får överklagas separat om synnerligen vägande skäl föreligger, trots att huvudregeln är att ett sådant beslut kan överklagas endast i samband med överklagande i huvudsaken. Avsikten är att bestämmelsen ska tolkas snävt. Ett separat ändringssökande kan i allmänhet främst komma i fråga när det gäller ett beslut om att avvisa bevisning eller ett beslut om rätt eller skyldighet att vägra vittna.

Utskottet betonar att vid tillämpningen av momentet är det väsentligt att ju viktigare bevisning det är fråga om desto friare är spelrummet för att tillåta separat överklagande. I t.ex. Helsingfors hovrätts avgörande (R 06/546) var det fråga om att det enda bevis som låg till grund för åtalet belades med utnyttjandeförbud. I ett sådant fall ska separat överklagande genom besvär i princip tillåtas med stöd av 3 mom., liksom i situationer där det är fråga om rätten att utytta ett bevis som är centralt för avgörandet i huvudsaken.

26 kap. Om fortsatt handläggning av besvärshandlingar i hovrätten

24 a §. I föreslagna 2 mom. sägs att utöver vad som föreskrivs i 17 kap. 52 §, får ett vittne, en sakkunnig eller en part som hörts i tingsrätten höras i bevis syfte vid huvudförhandlingen i hovrätten per telefon eller med anlitande av någon

annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod, om domstolen anser att detta är lämpligt och om tilltron till utsagan på ett tillförlitligt sätt kan bedömas utan att vittnet, den sakkunnige eller parten är personligen närvarande.

Utskottet konstaterar för klarhetens skull att på det sätt som framgår av hänvisningen i början av bestämmelsen kan hovrätten höra vittnen på distans om de villkor som nämns i föreslagna RP 17:52 uppfylls och det spelar ingen roll om det är fråga om ett vittne som redan hörts i tingsrätten eller ett alldeles nytt vittne. Föreslagna 24 a § 2 mom. utvidgar möjligheten till hörande på distans i hovrätten jämfört med gällande 52 §.

2. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål

5 kap. Om väckande av åtal

4 §. Enligt den föreslagna paragrafen ska åklagaren på det sätt som domstolen bestämmer till domstolen ge in de bevis och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

Bakgrunden till förslaget är ett fall där en tingsrätt hade sänt en uppmaning till åklagaren att komplettera sitt bevismaterial så att den åberopade skriftliga bevisningen separerades från annat förundersökningsmaterial samt tillställa domstolen det först nämnda materialet eller leverera den skriftliga bevisningen som en upptagning där bevisen hade separerats i ett elektroniskt register. Tingsrätten tog inte emot bevisen eftersom de inte hade tillställts den på önskat sätt. Hovrätten ansåg att tingsrätten hade förfarit felaktigt. Högsta domstolen ansåg däremot (HD 2013:91) att det var fråga om processledning enligt 6:5.1 i lagen om rättegång i brottmål. Eftersom domstolens processledningsföreskrifter är förpliktande för parterna borde åklagaren ha följt tingsrättens beslut om hur bevisningen skulle läggas fram.

Utskottet påpekar att den föreslagna bestämmelsen innebär att dagens praxis skrivs in i lagen. Bestämmelsen kan anses vara förtydligande i relation till den allmänna bestämmelsen i 6:5.1 i lagen om rättegång i brottmål om domstolens behörighet att leda processen. Alla som är

delaktiga i en process är skyldiga att följa domstolens processledningsföreskrifter och det har inte rätt någon oklarhet om detta bland parterna i tvistemål eller svarandena och målsägandena i brottmål. Den föreslagna bestämmelsen försätter inte åklagaren i en annan ställning än andra parter. Vid åtalsprövningen måste åklagaren gå igenom hela det förundersökningsmaterial som förundersökningsmyndigheten har producerat och det är uttryckligen åklagaren, inte t.ex. polisen, som i detta sammanhang ska besluta vilka bevis hen ämnar åberopa till stöd för åtalet. I stämningsansökan ska åklagaren uppge sina bevis. För att kunna driva åtalet måste åklagaren se till att bevisningen finns lätt tillgänglig. En klar och snabb behandling förutsätter att domstolen enkelt får tillgång till bevisen. Eftersom domstolarna i regel tillställs ett mer omfattande förundersökningsmaterial, är det inte motiverat av arbetsekonomiska skäl att domstolen ska vara tvungen att gå igenom materialet på samma sätt som åklagaren.

11 a §. Utskottet påpekar att bestämmelsen inte utgör ett hinder för att höra anonyma vittnen som bevis för ett och samma brott i fråga om samtliga svarande om de villkor som gäller brottet och alla andra villkor uppfylls och om anonymitet har beviljats. När det gäller det brottsrelaterade villkoret är det maximistraffet som är väsentligt, inte vem som misstänks för brottet eller antalet misstänkta eller åtalade för samma brott.

I propositionsmotiven tas inte uttryckligt ställning till hur det går med anonymiteten om den svarande överklagar domstolens beslut att döma hen för ett lindrigare brott som inte skulle ha berättigat till anonym bevisning och samtidigt yrkar att åtalet ska förkastas helt, samtidigt som åklagaren nöjer sig med tingsrättens beslut. Utskottet betonar i detta sammanhang det som framgår av propositionsmotiven, nämligen att en avgörande faktor för möjligheten att använda anonym bevisning är åklagarens straffyrkande. I den ovan nämnda situationen handlar det inte om att åklagaren skulle ha avstått från åtalet eller yrka straff för ett lindrigare brott än vad som är möjligt vid anonym bevisning. Därför finns

det inget hinder för att höra ett vittne anonymt också i besvärinstansen.

11 b §. Av skäl som framgår av den allmänna motiveringen föreslår utskottet att *3 mom.* ändras så att den domare som har beslutat om anonym bevisning också ska vara ordförande i det brottmål där det anonyma vittnet hörs. Om denna domare är förhindrad att vara ordförande ska den domare som kommer i hans ställe sätta sig in i det material som föregick beslutet att tillåta ett anonymt vittne. Också den domare som är ordförande i besvärinstansen är på samma sätt skyldig att sätta sig in i materialet.

Utskottet anser inte att alla domstolsmedlemmar behöver känna till det anonyma vittnets identitet. Ju fler personer som känner till en hemlig identitet, desto större risk för att den avslöjas. I tingsrätten behandlas huvudsaken alltid antingen i en sammansättning med nämndemän eller av tre juristdomare eller i en förstärkt sammansättning bestående av juristdomare. I de högre domstolarna finns det minst tre eller fem domare i sammansättningen. Det är helt tillräckligt för avgörandet i huvudsaken att ordföranden har vetskap om ett anonymt vittnes identitet. Det här är lämpligt också med tanke på att ordföranden kan sköta de praktiska arrangemangen såsom att kalla in det anonyma vittnet och arrangera hörandet. Ordföranden ska också se till att det anonyma vittnet förhörs på behörigt sätt och t.ex. förhindra frågor som kan avslöja vittnets identitet.

Enligt föreslagna *3 mom.* måste man också vara beredd på att den domare som har beslutat om anonymiteten är förhindrad att behandla huvudsaken. Hindret kan vara rättsligt (t.ex. jäv) eller faktiskt (t.ex. flytt till en anställning vid en annan myndighet). För klarhetens skull bör det ännu påpekas att domaren i huvudsaken inte blir jävig enbart på den grunden att hen har beviljat ett vittne anonymitet.

I momentet föreslås också en bestämmelse om att ordföranden för besvärinstansen ska vara på det klara med ett anonymt vittnes identitet. Med beaktande av de ovan nämnda uppgifter som faller på domaren och framför allt skyldigheten att

hindra att det ställs frågor till vittnet som kunde avslöja dess anonymitet, är det motiverat att domaren inte bara känner till vittnets identitet utan även på ett allmänt plan bekantar sig med det material som sammanhänger med beviljandet av anonymiteten.

11 c §. I paragrafen föreskrivs det om förberedelsen och handläggningen i sammanträde av ett ärende som gäller anonym bevisning samt om handläggningsoffentligheten. Enligt 2 mom. kan domstolen höra den person som det yrkas att ska höras anonymt. Enligt propositionsmotiven ska hörandet vara huvudregel, eftersom domstolen då samtidigt som den får reda på om det finns förutsättningar för att bevilja anonymitet, också kan försäkra sig om att personen i fråga förstår vad anonymiteten innebär och vill att den beviljas. Utskottet föreslår inte att hörande ska vara obligatoriskt, men understryker samtidigt att ärendet bara i yttersta undantagsfall ska avgöras utan att vederbörande hörs.

5. Lag om ändring av 7 och 9 § i strafflagen

4 kap. Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning.

15 §. Partsoffentlighet vid förundersökning. I propositionen föreslås inga ändringar i detta avseende. Paragrafen har emellertid genom lag 818/2014 (se RP 71/2014 rd och LaUB 7/2014 rd) ändrats på ett sätt som kräver en ändring av lagrummet i detta sammanhang. Ändringen innebär att bestämmelserna om partsoffentlighet kommer att ingå i förundersökningslagen när det gäller de som har del i saken. I den föreliggande propositionen föreslås det att offentlighetslagen ändras så att dess 11 § 2 mom. kompletteras med en ny 6 a punkt och att momentets 7 punkt, som det hänvisas till i nya 4 kap. 15 § i förundersökningslagen, ändras. Utskottet föreslår att 15 § 3 mom. ändras så att där också ingår en hänvisning till den nya 6 a punkten som gäller anonym bevisning. Därigenom måste också lagrubriken och lagens ingress ändras.

7 kap. Förhör

8 §. Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna. Utskottet föreslår att 17 kap. 12 § i lagförslag 1 ändras så att den kompletteras med nya 2 och 4 mom. och att föreslagna 2 mom. blir nytt 3 mom. och 3 mom. 5 mom. Utskottet föreslår därför att hänvisningsbestämmelsen i 2 mom. 1 och 2 punkterna justeras på behövligt sätt.

9 §. Vittnesförhör inför domstol. I föreslagna 1 mom. sägs att om en person vägrar vittna, ska han eller hon uppge grunden för sin vägran och att grunderna för vägran kan prövas av domstolen. Om det inte finns någon vederhäftig grund får domstolen ålägga vittnet att vittna, varvid vittnesförhöret sker i domstolen.

Utskottet konstaterar att det är fråga om hörande vid förundersökning, som undantagsvis sker i domstolen. Bakgrunden till bestämmelsen är att om ett vittne efter domstolens beslut att det föreligger skyldighet att vittna grundlöst framhärdrar i sin vägran kan domstolen, i motsats till förundersökningsmyndigheten, vidta tvångsåtgärder mot vittnet. Skyldigheten att vittna inför domstol är i övrigt densamma som vid en normal förundersökning.

9 kap. Förundersökningsmaterial

4 §. Inspelning av förhör för att användas som bevis. I paragrafen föreskrivs om upptagning av förhørsberättelsen för att användas som bevis. Bestämmelsen har samband med föreslagna RP 17 kap. 24 § 3 mom. som innehåller bestämmelser om utnyttjande av förundersökningsupptagning som bevis. Eftersom utskottet föreslår att sistnämnda lagrum ska ändras måste motsvarande ändringar göras i 4 § 4 mom.

Enligt förslaget till ändrat 4 mom. tillämpas vad som i paragrafens 1—3 mom. föreskrivs om förhör och upptagning av förhör även på målsäganden i åldern 15—17 år som behöver särskilt skydd i synnerhet med beaktande av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur, på målsägande i sexualbrott som inte vill infinna sig för att höras vid rättegången samt på målsägande som fyllt 18 år, om hörandet av mål-

säganden skulle äventyra dennes hälsa eller orsaka motsvarande betydande skada.

Lagutskottet understryker bestämmelsens stora betydelse. I dess 2 mom. tryggas den misstänktes eller dennes biträdes möjligheter till motförhör i förundersökningsfasen. Utan en faktisk möjlighet att genomföra motförhör på behörigt sätt är det inte möjligt att i huvudförhandlingen utnyttja en sådan bild- och ljudupptagning som avses i RB 17 kap. 24 § 3 mom. När hörandet av 15 år fyllda målsägande i sexualbrott delvis verkställs på det sätt som sägs i propositionen, är det mycket sannolikt att bland annat frågan om vad som avses med att svaranden ska kunna förverkliga förhörsrätten "på behörigt sätt" aktualiseras i rättspraxis på ett annat sätt än hittills. Det är därför synnerligen viktigt att fästa avseende vid denna fråga i förundersökningspraxis.

Ett effektivt utnyttjande av motförhörsrätten beror också i hög grad på vilket faktaunderlag som finns tillgängligt. Om svaranden inte under förundersökningen ges möjlighet att ställa frågor till målsäganden utifrån ett mycket heltäckande material, kan svaranden inte anses ha fått effektiva möjligheter att utnyttja sin rätt till motförhör. I sådana situationer kan parterna framställa invändningar som rentav kan leda till att åtal förkastas.

6. Lag om ändring av tvångsmedelslagen

7 kap. Beslag samt kopiering av handlingar

3 §. Förbud mot beslag och kopiering. Det föreslås att paragrafen ändras så att förbuden mot beslag och kopiering i första hand ska motsvara det som i RB 17 kap. föreslås om vittnesförbud och tystnadsrätt i domstol.

Begränsningarna i 1—3 mom. är allmänna och har inte knutits till beslagsgrunderna (användas som bevis, returneras till den rätta ägaren, säkerställa förverkandepåföljd). I 4 mom. föreskrivs därför särskilt att ett föremål får tas i beslag för att returneras till den rätta ägaren.

Gällande 7 kap. 3 § i tvångsmedelslagen förbjuder i vissa fall beslag och kopiering för att användas som bevis. Den grundläggande bestämmelsen om beslag, dvs. 7:1 i tvångsmedelslagen, föreslås kvarstå oförändrad men med de begränsningar som framgår av 7:3 i tvångsmedelslagen. I 7:1 föreskrivs att ett föremål kan användas som bevis i brottmål om det har avhänts någon genom brott eller dömts förverkat. Effekten av gällande 7:1 och 3 innebär att de begränsningar som föreskrivs i 3 § inte gäller beslag på den grunden att det finns skäl att anta att föremålet har avhänts någon genom brott eller att en domstol antas döma det förverkat.

Av formuleringen i 4 mom. följer att de beslagsförbud som framgår av momentet även ska gälla fall där det finns anledning att anta att en handling eller något annat objekt som avses i 1 § förklaras förverkat. En sådan begränsning är inte saklig. Utskottet föreslår att 4 mom. kompletteras så att beslag är möjligt inte bara för att returnera ett föremål som avhänts någon genom brott utan också om föremålet antas dömas förverkat till staten.

Utskottet föreslår att 17 kap. 12 § i lagförslag 1 ändras så att den kompletteras med nya 2 och 4 mom. och att föreslagna 2 mom. blir nytt 3 mom. och 3 mom. 5 mom. Utskottet föreslår därför att hänvisningsbestämmelsen i 3 mom. 1 och 2 punkterna justeras på behövligt sätt.

15. Lag om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen

Lagens 2 § 2 mom. har ändrats genom lag 303/2014 så att hänvisningen gäller 15 § 4 mom. lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994, RP 213/2014 rd, s. 76). Motsvarande rättelse föreslås i föreliggande proposition. Ingressen i lagförslaget måste därför ändras (2 mom., sådant det lyder i lag 303/2014").

20. Lag om ändring av 13 f och 33 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation

Lagen i fråga har upphävts och ersatts med informationssamhällsbalken (917/2014). I den nya lagen finns de bestämmelser som motsvarar 13 f och 33 § i 151 § 1 mom. och 316 § 5 mom. (RP 221/2013 rd, s. 155 och 225). Informationssamhällsbalken trädde i kraft 1.1.2015. Utskottet föreslår därför att lagförslag 20 förkastas och ersätts med ett nytt lagförslag (lag om ändring av 151 och 316 § i informationssamhällsbalken, nytt lagförslag 29).

22. Lag om ändring av mentalvårdslagen

Enligt förslaget ska mentalvårdslagen inte längre innehålla bestämmelser enbart om sinnesundersökning av åtalade utan om sinnesundersökning av misstänkta och åtalade eftersom en sådan undersökning enligt gällande bestämmelser kan göras redan under förundersökningsfasen. Därför föreslås det att bland annat 17 § i mentalvårdslagen ändras. Men riksdagen har redan tidigare godkänt en ändring av paragrafen i fråga (RP 199/2013 rd, RSv 37/2014 rd). Utskottet föreslår därför vissa tekniska ändringar i 17 § som beaktar vissa ändringar som redan gjorts i mentalvårdslagen efter det att propositionen lämnades. Också lagens ingress måste därför ändras.

27. Lag om upphävande av 30 § 2 mom. i faderskapslagen

Riksdagen stiftade en ny faderskapslag (RP 91/2014 rd) varmed 1975 års faderskapslag upphävdes. Den nya lagen om faderskap träder i kraft 1.1.2016. Också den föreliggande propositionen är enligt utredning avsedd att träda i kraft 1.1.2016. Det finns därför inget behov av lagförslag 27 och utskottet föreslår att det förkastas.

28. Lag om ändring av 3 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till områ-

det för lagstiftningen i det andra tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål och om tillämpning av tilläggsprotokollet (lagförslag 28)

I oktober trädde en lag om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i det andra tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål och om tillämpning av tilläggsprotokollet (300/2014) i kraft. I lagens 3 § 3 mom. finns en motsvarande hänvisningsbestämmelse som i 2 § 2 mom. i lagförslag 15.

I nämnda 3 § 3 mom. hänvisas till RB 17 kap. 26 a och 51 §. Utskottet föreslår att hänvisningen ändras så att den gäller 42 § i det nämnda kapitlet. Utskottet föreslår därför ett nytt lagförslag.

29. Lag om ändring av 151 och 316 § i informationssamhällsbalken (Nytt lagförslag 29)

Utskottet föreslår att lagförslag 20 förkastas på de grunder som framgår ovan i motiveringen. I stället föreslår utskottet ett nytt lagförslag genom vilket hänvisningarna 151 § 1 mom. och 316 § 5 mom. ändras så att de gäller de rätta paragraferna i RB 17 kap.

Utskottets förslag till beslut

Riksdagen

godkänner lagförslag 3, 4, 7—14, 16—19, 21 och 23—26 utan ändringar,

godkänner lagförslag 1, 2, 5, 6, 15 och 22 med ändringar (Utskottets ändringsförslag),

godkänner de nya lagförslagen 28 och 29 (Utskottets nya lagförslag) och

förkastar lagförslag 20 och 27.

*Utskottets ändringsförslag***1.****Lag****om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 6 kap. 2 och 8 §, 14 kap. 1 §, 15 kap. 17 §, 17 kap., 24 kap. 2 § 1 mom., 25 a kap. 10 §, 26 kap. 23 § 2 mom. och 24 a § 2 mom. samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten,

sådana de lyder, 6 kap. 2 § och 24 kap. 2 § 1 mom. i lag 768/2002, 6 kap. 8 § i lag 1052/1991, 14 kap. 1 § i lag 595/1993, 15 kap. 17 § 1 i lag 585/1995, 25 a kap. 10 § i lag 650/2010, 26 kap. 23 § 2 mom. i lag 165/1998, 24 a § 2 mom. i lag 381/2003 samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten i lag 109/1960, och

fogas till 6 kap. 7 §, sådan den lyder i lag 1052/1991, ett nytt 3 mom. som följer:

6 kap.

17 kap.

Huvudförhandling i tvistemål**Om bevisning**

2, 7 och 8 §
(Som i RP)

Allmänna bestämmelser

1—11 §
(Som i RP)

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

12 §

1 §
(Som i RP)

(1 mom. som i RP)

Vittnesmål får inte avläggas om något som en part inte med stöd av 4 kap. 15 § i förundersökningslagen (805/2011), 10 kap. 60 eller 62 § i tvångsmedelslagen eller 5 kap. 58 eller 60 § i polislagen har rätt att få del av, om inte den till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivit ger sitt samtycke till det. (Nytt 2 mom.)

15 kap.

Om rättegångsombud

17 §
(Som i RP)

(3 mom. som 2 mom. i RP)

Vittnesmål får inte avläggas om uppgifter som avses i 24 § 1 mom. 28 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet och som registrerats i registret över vittnesskyddsprogram eller om andra uppgifter som gäller vittnesskyddsprogram, Vittnesmål får dock avläggas när åtal utförs för brott som riktas mot en person som skyddas genom ett vittnesskyddsprogram. (Nytt 4 mom.)

(5 mom. som 3 mom. i RP)

13 och 14 §
(Som i RP)

15 §

(1 mom. som i RP)

Trots 13 och 14 § får en person som avses i någon av de paragraferna vittna till den del uppgifterna är nödvändiga för att ordna försvar på grund av att det har framställts ett straffyrkande eller något annat yrkande som grundar sig på brott mot personen eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom., eller för att utöva de rättigheter som personen, *eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom.*, har som målsägande.

16—21 §
(Som i RP)

22 §

(1 och 2 mom. som i RP)

Vid tillämpningen av bestämmelserna i 12 § 3 mom., 13 § 2 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. om minimistraff beaktas inte vad som i 6 kap. 8 § i strafflagen bestäms om lindrigare straffskala.

23 §
(Som i RP)

24 §

(1 och 2 mom. som i RP)

(Det inledande stycket till 3 mom. samt 1 och 2 punkten som i RP)

3) en målsägande i åldern 15—17 år i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 § när denne inte vill bli hörd under rättegången

4) en målsägande som fyllt 18 år i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 § när hörande under rättegången skulle äventyra målsägandens hälsa eller orsaka motsvarande betydande skada.

25 §

(1 mom. som i RP)

Domstolen får inte i ett brottmål utnyttja bevis som har skaffats i strid med tystnadsrätten enligt 18 § får inte utnyttjas i ett brottmål. Förbudet mot att utnyttja bevis gäller även ett bevis som i något annat förfarande än vid en förundersökning eller rättegång i brottmål har fått av en person genom hot om användning av tvångsmedel eller annars mot personens vilja, om personen vid tidpunkten i fråga var misstänkt för brott eller svarande i ett brottmål eller om en förundersökning eller rättegång var anhängig med anledning av det brott som personen åtalades för och det skulle ha stridit mot 18 § att skaffa beviset i brottmålet. Om en person dock i något annat förfarande än vid handläggningen av ett brottmål eller ett därmed jämförbart förfarande i samband med fullgörandet av en lagstadgad skyldighet har avgett en utsaga som strider mot sanningen eller gett in en handling som är falsk eller till sitt innehåll osann eller ett felaktigt eller förfalskat föremål, får dessa utnyttjas som bevis i ett brottmål som gäller det förfarande som stred mot denna skyldighet.

I andra fall får domstolen även utnyttja bevis som har fått på ett lagstridigt sätt, om det inte äventyrar genomförandet av en rättvis rättegång med hänsyn till ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa beviset var, hur sättet att skaffa beviset påverkar dess tillförlitlighet, bevisets betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

26—69 §
(Som i RP)

24 kap.

Om domstolens avgörande

2 §
(Som i RP)

25 a kap.

**Om inledande av förberedelsen av ett besvär-
särende vid hovrätten och om tillstånd till
fortsatt handläggning**10 §
(Som i RP)

26 kap.

**Om fortsatt handläggning av besvärssärenden
i hovrätten**23 och 24 a §
(Som i RP)

31 kap.

Om extraordinärt ändringssökande7 och 8 §
(Som i RP)Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)**2.****Lag****om ändring av lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 14 § 2 mom., 6 kap. 3 a och 8 §, 6 a kap. 7 § samt 7 kap 1 § 3 mom., av dem 1 kap. 14 § 2 mom. sådant det lyder i lag 455/2011, 6 kap. 3 a § så-
dan den lyder i lag 243/2006 och 6 a kap. 7 § sådan den lyder i lag 769/2013,
ändras 5 kap. 4 §, 6 kap. 4 §, 5 § 3 mom. och 7 § samt 11 kap. 2 § 1 mom. och 3 och 4 §,
fogas till 5 kap. nya 11 a—11 e § och en ny mellanrubrik före dem, till 6 kap 3 §, sådan den lyder i
lag 243/2006, ett nytt 3 mom. och till 7 kap. en ny 5 a § och en ny mellanrubrik före den som följer:

5 kap.

Om väckande av åtal4 och 11 a §
(Som i RP)11 b §
(1 och 2 mom. som i RP)

Den domare som har beslutat om anonym be-
visning ska vara ordförande vid handläggning-
en av det brottmål i vilket det anonyma vittnet i
fråga ska höras. Om domaren har förhinder att
vara ordförande ska den domare som kommer i
dennes ställe sätta sig in i det material som upp-

*kommit i det förfarande där beslut om anonymi-
tet fattades. Också den domare som är ordföran-
de vid handläggningen av brottmålet i besvär-
sinstansen är skyldig att sätta sig in i materialet.*

11 c—11 e §
(Som i RP)

6 kap.

Om huvudförhandling3—5 och 7 §
(Som i RP)

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan5 a §
(Som i RP)

11 kap.

Om domstolens avgörande2—4 §
(Som i RP)Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)**5.****Lag****om ändring av (utesl.) förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 4 kap. 15 § 3 mom, 7 kap. 7 och 8 §, 9 § 1 mom. och 11 § 1 mom. samt 9 kap. 4 §, av dem 4 kap. 15 § 3 mom. sådan den lyder i lag 818/2014, som följer:

4 kap.

Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning

15 §

Partsoffentlighet vid förundersökning

En part har inte den rätt som avses i 1 mom., om det är nödvändigt att avstå från att lämna ut uppgifterna för att skydda ett mycket viktigt allmänt eller enskilt intresse. En part har inte rätt att få uppgifter som utgör i 11 § 2 mom. 6 a eller 7 punkten i lagen om offentlighet i myndighetenas verksamhet (621/1999) avsedd kontaktinformation

7 kap.

Förhör7 §
(Som i RP)

8 §

Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna

(1 mom. och det inledande stycket till 2 mom. som i RP)

1) en i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 eller 2 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken avsedd person till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till att vittna,

2) undersökningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, eller försök eller medverkan till ett sådant brott, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 3 mom. 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken,

3) undersökningen gäller ett brott i fråga om vilket det enligt 17 kap. 9 § 3 mom. i rättegångsbalken inte föreligger rätt eller skyldighet att vägra vittna i domstolen, och vittnet inte är en person som avses i 20 § 1 mom. i det kapitlet.

(3 och 4 mom. som i RP)

9 §
(Som i RP)

9 kap.

Förundersökningsmaterial

4 §

Inspelning av förhör för att användas som bevis

(1—3 mom. som i RP)

Vad som föreskrivs ovan i denna paragraf om förhör och inspelning av förhör ska också tillämpas på

1) en målsägande i åldern 15—17 år som behöver särskilt skydd, i synnerhet med beaktande

av hans eller hennes personliga omständigheter och brottets natur,

2) en målsägande i åldern 15—17 år i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 § när denne inte vill bli hörd under rättegången,

3) en målsägande som fyllt 18 år i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 § när hörande under rättegången skulle äventyra målsägandens hälsa eller orsaka motsvarande betydande skada.

Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

6.

Lag

om ändring av tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 7 kap. 3 §, 8 kap. 1 § 3 mom. och 10 kap.

7 kap.

Beslag samt kopiering av handlingar

3 §

Förbud mot beslag och kopiering

(1 och 2 mom. samt det inledande stycket till 3 mom. som i RP)

1) den som avses i 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 12 § 1 eller 2 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom. eller 16 § 1 mom. i rättegångsbalken och till vars förmån tystnadsplikten har föreskrivits samtycker till beslag eller kopiering,

(2 punkten som i RP)

3) undersökningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, och domstolen vid en rättegång som gäller brottet skulle kunna förplikta personen att vittna med stöd av 17 kap. 12 § 3 mom. 13 § 2 eller 3 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i rättegångsbalken,

(4 punkten som i RP)

Trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf får en handling eller något annat objekt tas i beslag, om det finns skäl att anta att handlingen eller objektet har berövats någon genom ett brott eller att det döms förverkat. En handling eller något annat objekt får hållas i beslag eller som kopia, om de inte kan lösgöras eller skiljas från det övriga som tagits i beslag.

8 kap.
Genomsökning

1 §
(Som i RP)

10 kap.
Hemliga tvångsmedel

52 §
(Som i RP)

Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

15.

Lag

om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen (148/2004) 2 § 2 mom., *sådan det lyder i lag 303/2014*, som följer:

2 §
(Som i RP)

Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

22.

Lag

om ändring av mentalvårdslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i mentalvårdslagen (1116/1990) 6 § 3 mom., rubriken för 3 kap., 15—17 §, 17 a § 1 mom. och 18 §, av dem 6 § 3 mom., 16 (*utesl.*)§, 17 a § 1 mom. och 18 § sådana de lyder i lag 1066/2009 samt 17 § sådana den lyder i lag 348/2014, som följer:

6 §
(Som i RP)

3 kap.

Sinnesundersökning av en person som förordnats till sinnesundersökning och vård oberoende av personens vilja15 och 16 §
(Som i RP)

17 §

Vård oberoende av en persons vilja efter avslutad sinnesundersökning

(1 och 2 mom. som i RP)

Med stöd av ett beslut av Institutet för hälsa och välfärd får den i 1 mom. avsedda patient som beslutet gäller oberoende av sin vilja hållas kvar för vård i högst sex månader. Före utgången av denna tid ska det ges ett observationsutlåtande om patienten för klarläggande av om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Innan vården har varat i sex månader ska frågan huruvida den ska fortsätta eller avslutas avgöras genom ett skriftligt beslut av den läkare som avses i 11 §. (Utesl.)

För en patient som avses i 1 mom. ska sjukhuset ordna möjlighet att få en bedömning av vårdbehovet av en utomstående läkare i enlighet med 12 a och 12 c § innan beslut om fortsatt vård fattas. (Nytt 4 mom.)

Ett beslut om fortsatt vård av en patient som avses i 1 mom. ska utan dröjsmål delges patienten och genast underställas förvaltningsdomstolen, varvid domstolen ska undersöka om det fortfarande finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja. Ett beslut om att vården avslutas ska delges patienten utan dröjsmål och genast underställas Institutet för hälsa och välfärd. Institutet ska antingen fastställa beslutet om att vården ska avslutas eller, om det finns förutsättningar för att fortsätta vården oberoende av patientens vilja, fatta beslut om fortsatt vård. (Nytt 5 mom.)

Med stöd av ett beslut om fortsatt vård får patienten oberoende av sin vilja hållas intagen för vård i högst sex månader. Om det innan denna tid har gått ut förefaller uppenbart att det är nödvändigt med fortsatt vård, ska det förfaras enligt 3—5 mom.

Om det framgår under vården av en person som förordnats till vård att det inte finns förutsättningar för beslut om vård oberoende av patientens vilja, ska det förfaras enligt 3—5 mom.

17 a och 18 §
(Som i RP)Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

Utskottets nya lagförslag

28.

Lag

om ändring av 3 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i det andra tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål och om tillämpning av tilläggsprotokollet

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i det andra tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål och om tillämpning av tilläggsprotokollet (300/2014) 3 § 3 mom. som följer:

3 §

Översändande av handlingar per post

internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) samt lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

På ett förfarande enligt artikel 16 i det andra tilläggsprotokollet tillämpas 17 kap. 42 § rättegångsbalken, 15 § 4 mom. och 28 § i lagen om

Denna lag träder i kraft den 201

29.

Lag

om ändring av 151 och 316 § i informationssamhällsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i informationssamhällsbalken 151 § 1 mom. och 316 § 5 mom. som följer:

151 §

Särskilda begränsningar av behandlingsrätten i fall av missbruk

Automatisk sökning får inte riktas och förmedlingsuppgifter får inte hämtas eller tas till manuell behandling för att få reda på uppgifter enligt 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken

316 §

Behandling och utplåning av uppgifter om kommunikation och lokalisering

Den rätt att få information som avses i denna paragraf gäller inte uppgifter som avses i 15 kap.

LaUB 19/2014 rd — RP 46/2014 rd

14 § i kreditinstitutslagen (610/2014) eller i 17
kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken

— — — — —
—————

—————

Denna lag träder i kraft den 201

Helsingfors den 23 januari 2015

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Anne Holmlund /saml
vordf. Stefan Wallin /sv
medl. James Hirvisaari /ml
Mikael Jungner /sd
Arja Juvonen /saf
Jaana Pelkonen /saml

Arto Pirttilahti /cent
Kristiina Salonen /sd
Jani Toivola /gröna
Kari Tolvanen /saml
Ari Torniainen /cent
Peter Östman /kd.

Sekreterare var

utskottsråd Matti Marttunen.